

ЮСУПОВ Э.

**МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ
ҒОЯСИНИ ХАЛҚНИ
БИРЛАШТИРИШДАГИ РОЛИ**

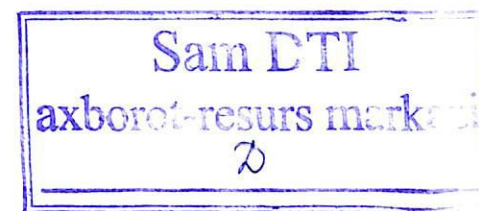
Ўқув қулланма

Тошкент 2003

ЮСУПОВ Э.

**МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИНИ ХАЛҚНИ
БИРЛАШТИРИШДАГИ РОЛИ.**

Ўқув қуланма

Тошкент 2003

**Халкимизнинг мустакиллик учун кураши ва унинг боскичлари, мустакиллик сари йул тутилиши.
Давлат мустакиллиги ва унинг тарихий ахамияти.**

1. Миллий мустакиллик гоёсининг илдилари. Халкимизнинг мустакиллик учун кураши ва унинг боскичлари.

2. Узбекистонда миллий тикланишнинг янги боскичи, истиклол учун кураш тенденциясининг кучайиши.

3. СССР парчаланишининг объектив ва субъектив сабаблари. Узбекистонда сиёсий мустакил давлат куриш ва иктисодий мустакилликнинг амалий вазифага айланиши. Мустакилликнинг эълон килиниши ва унинг тарихий ахамияти.

4. Узбекистонда уз такдирини узи белгилаш ҳукукининг парламент йули билан амалга оширилиши.

Мустакиллик, озодлик узбек халкининг асрий орзуси эди. Бир асрдан ортик давр ичида мустамлакачилик сиёсати оқибатида сиёсий тараққиётимиз суст ривожланди, иктисодиётимиз бир томонлама ривож топди, маънавий кадрятларимиз оёк ости килинди.

Тарихдан маълумки, халкимиз эркпарвар халк булиб, юртимизга килинган хар бир боскинчиликка карши озодлик курашлари билан жавоб берганлар. Юртимизнинг миллий истиклол учун кураш гоёсининг илдилари узок утмишга бориб такалади.

Миллий мустакиллик учун кураш Туркистон Россия томонидан босиб олинганидан кейин айниқса кучайди. Халкимизнинг мустакиллик учун кураши Пётр I даврида узбек хонликларига килинган юришлар давридаёк бошланган эди. XIX асрнинг 60-йиллари урталарида узбек хонликларининг мустакиллигига бархам берилиб мустамлакачилик тартиблари урнатилди. Чоризмнинг узбек хонликларида юритган мустамлакачилик сиёсати Марказий Осиё халкларининг чоризмга ва унинг улкадаги маъмурларига карши курашига сабаб булди.

1856, 1873 й. Сирдарё вилоятида, 1869 й. Самаркандда, 1843-76 й. Қуқонда, 1879 й. Маргилонда, 1880 й. Хужандда, Уратепада, 1889 й. Наманганда ва Ушда, 1885 й. Фарғонада, 1892 й. Тошкентда, 1898 й. Андижонда халк галаёнлари булиб утди. Бу галаёнларда халк галабага эришмаган булсада, сиёсий онги усди, мустамлакачилик тартибларига карши норозиликлари янада кучайди.

Чор Россияси ҳукмронлиги урнатилгач Туркистонда 4600 дан зиёд халк исёнлари булиб утган.

Халкимизнинг рус мустамлакачилигига карши курашини 3 боскичга булиш мумкин:

1-даври Пётр I даврдан, дастлабки экспедициялар жунатилган юришлар килинган даврдан XIX асрнинг охирига кадар булган даврни уз ичига олади.

2-даври XX асрдан бошланиб, Туркистон улкаси, Бухоро амирлиги, Хива хонликларига капиталистик тартибларнинг кириб келиши билан миллий зулм янада кучайган. Юртдошларимизнинг бу даврдаги мустакиллик учун курашларига 1-рус инкилоби, Туркия, Эрон, Хиндистон, Хитойдаги демократик ҳаракатлар ҳам таъсир курсатган. 1905 й. Наманган, Андижонда, 1906 й. Тошкентда, 1916 й. бутун Туркистонда халк галаёнлари булиб утди.

Бу даврдаги мустакиллик учун курашда жадидчилар ҳаракати муҳим роль уйнаган. Бу ҳам маърифий, ҳам ижтимоий, ҳам сиёсий ҳаракат эди. Жадидчилик ҳаракатининг гоёвий асосчиси И.Гасаиралининг Туркистонга келиши, истиклол ҳақидаги фикрларнинг улкага ёйилиши М.Бехбудий, Мунавваркори, Ашурали Зоҳирий, Обиджон Маҳмудов, Убайдулла Хужаев каби кишиларни курага отлангирди. Уларнинг ҳаракатлари билан Туркистон ва Бухоро амирлигида "Турон", "Гайрат", "Катъият", "Бирлик", "Турк учоги", "Тарбия атфол", "Таълими маориф" каби жамиятлар пайдо булди.

20-30-йилларда собик иттифок даврида миллий кадрларга нисбатан нотугри баҳо берилиб, жадидчилик реакцион буржуа ҳаракати деб баҳо берилиб келинди.

Мустамлакачи кучларга қарши курашдаги дастлабки мафкура ислом гоёси асосида шаклланган жадидчилик булди. "Жадидлар", "Ёш бухороликлар", "Ёш хиваликлар", "Турк одами марказий федералист фиркаси", социалитик "Эрк" каби халк ҳаракатлари - панисломизм, пантуркизм, "Шурои Ислом", "Шурои Уламо", "Турон" ва бошқалар жадидчилик замирида вужудга келди.

Маҳаллий халкнинг катта қисми большевикларнинг берган ваъдаларига ишониб куп марта алданганлар. Октябрь инкилобидан кейин бошланиб кетган истиклолчилик ҳаракати миллий озодлик ҳаракатида катта роль уйнайди.

Мустакиллик учун курашнинг 3-даври 1917 йил рус инкилоблари даври бошланган. Бу даврда эрк учун олиб борилган ҳаракатда Туркистон мухторияти алоҳида урин эгалларди.

1920 й. "Миллий Иттиҳод" ташкилоти тузилиб, муфти Садриддин хужа Шарафхужаев бошчилик қилган. Бу ташкилот Марказий Осиё республикаларини бирлаштирувчи иттифок тузишга ҳаракат қилган. Улар 1924 й. давлат чегараланиши мустакилликка олиб келади, деб ишонганлар.

20-30- йилларда "буржуа миллатчилигига" қарши кураш баҳонаси билан оммавий катагонлар булиб, А.Икромов, Ф.Хужаевлар бу катагонларнинг илк қурбонлари булдилар.

50-70 йилларда Н.Мухиддинов, Ш.Рашидовлар "Занжирбанд ҳукмдор" булиб фаолият курсатдилар.

СССР даврида ҳам Узбекистон Россиянинг хом-ашё манбаи булиб қолди. Айрим маълумотларга кура олиб кетилган пахтаимизнинг қиммати 50 млрд. долларни, олтинларимиз 20 млрд. долларни ташкил этади.

Албатта собик иттифок даврида бошқа республикалар катори Узбекистоннинг қиёфаси жиддий равишда узгарганидан. иктисодиётимиз, маданиятимиз, фанимиз ривож топганидан қуз юма олмаймиз.

70-80 йилларда Узбекистоннинг сиёсий, иктисодий, ижтимоий тараккиётида танглик кучайди. Натижада 80 йилнинг урталарида қайта куришнинг объектив зарурияти вужудга келди.

80 йилнинг урталарида миллий тикланишнинг янги босқичи бошланди. Бу давр мустакиллик учун курашдаги янги 4-даврдир. 1984-89 йилларда Гдланчилар "адолат химоячилари" сифатида миллий кадрларимизни бадном қилишга, "Узбеклар маонияси" номи билан иш бошлаб кенг жамоатчилик орасида узбекларни обрусизлантиришга уриндилар.

1985 йилда бошланган қайта куриш даврида олиб борилган сиёсатга нисбатан норозиликлар матбуотда ошқора чиқишларга, демократик интилишларга олиб келди. Бу давр миллий уйғонишнинг янги даври эди. Унинг маҳсули сифатида узининг ҳаракат дастурига долзарб ижтимоий-иктисодий муаммоларини асос қилиб олган "Бирлик", "Тумарис" каби ижтимоий-сиёсий ҳаракатлар вужудга келди.

Миллий тикланишнинг янги босқичида И.А.Каримовнинг республика раҳбарлигига қутарилиши муҳим воқеа булди. 1989 йил Узбекистон Компартиясининг биринчи секретари сифатида катта сиёсий фаолиятини бошлади. Собик иттифокда биринчи булиб 12-қақирик Узб. Олий Советининг биринчи сессиясида Узбекистонда Президентлик бошқарувини таъсис этиш ҳақида қарор қабул қилинди. Нихоят 1991 йил декабрида халқимиз уз тарихида биринчи марта Узбекистон Республикаси Президентини сайлашга эришди. 1989 йил Узбек тилига давлат мақоми берилиши катта воқеа булди.

80 йилларнинг охирида собик иттифок таркибида булган республикаларнинг қупчилиги СССР тизимидан чиқиш масаласини қутардилар ва оккбатда 1990 йил охирларига келиб Латвия, Литва, Эстония, кейинрок Грузия, Озарбайжон иттифок таркибидан чиқиб кетди, оккбатда СССРнинг бутунлигига путур етди. 1991 йил Озарбайжон билан Арманистон тоғли Қорабоғ масаласида бир-бирлари билан қонли урушларни бошладилар, Молдавияда русий забон аҳоли билан мусулмон гагаузлар уртасида тукнашувлар бошланиб кетди. 1991 йил мартада Киевда, 1991 йил апрелда Москва яқинидаги Нова-Огарёвада СССР президенти ва 9 та республика раҳбарлари билан эришилган битимга мувофик мамлакатдаги вазиятни барқарорлаштириш буйича кечиктириб булмайдиган қоралар тугрисида баёнот имзоланиб, бу баёнот "9-1" номини олди. Бирок бу баёнот асосида ниҳоят июнь ойида "Суверен Давлатлар иттифоқи тугрисида" шартнома тузишни охирига етказишга ҳаракат қилинди, аммо Москвадаги давлат тунтариш қилишга уриниш бу муаммони хал этишга имқон бермади.

КПСС МК ва иттифок идоралари, мудофаа, Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлик қумитасининг бир қанча раҳбарлари томонидан фавқулотда ҳолат Давлат Қумитаси тузишга уриниши муносабати билан 1991 йил 19-21 август қунлари Москвада фожиали воқеалар руй берди. Россия Федерацияси раҳбарияти ташаббуси билан демократик позициядаги Москваликлар томонидан фавқулотда исённи бостириши СССРнинг кейинги тақдирида туб узғаришлар булишига олиб келди.

Кенг жамоатчилик ФХДКнинг улуг давлатчилик, мустамлакачилик, товнинистик максадларини кораладилар. ФХДК томонидан карам халкларнинг уз эркинликлари, мустакиллик харакатларини кораланиши Узбекистондаги миллий уйғониш жараёнини кучайтирди. Бу суверен мустакил Узбекистон Республикаси барпо булишига сезиларли туртки булди.

80 йилларнинг иккинчи ярмида собик иттифок, жумладан Узбекистонда руй берган узгаришлар, жамиятни демократлаштириш ва ошкораликни карор топтиришга уриниш, баъзан шошма-шошарлик билан утказилган ислохотлар кутилган натижаларни бермади. 90 йилларда "Мустакил давлатлар хамкорлиги" деган тушунчалар пайдо булди. Якка партия хукмронлигига асосланган кайта куриш 6 йил давомида илмий асосланган дастурсиз олиб борилди. 1981-91 йиллар даврида жaxonни ларзага солган иттифок ичдан чириб бормокда эди. Бу даврда республикалар билан марказ уртасида "совук уруш" кескинлашди. Шу нуктаи назардан Москвадаги юзага келган давлат тунтариши тасодифий воқеа эмас эди. Москвадаги воқеалар собик иттифок республикаларининг инкилобий интилишларини жадаллаштирди ва СССР иттифокидан бирин-кетин чикиб кетиб, мустакил давлатга асос солинди.

1991 йил 31 августда Узбекистон Республикасининг давлат мустакиллиги тугрисида Олий Кенгаш Баёноти эълон килинди (Олий Кенгашнинг навбатдан ташкари 6-сессияси 28-31 август кунлари булган). Сессияда бундан ташкари "Узбекистон Республикасининг Давлат Мустакиллиги асослари тугрисида" Конун бир овоздан қабул килинди. Шу кундан эътиборан юртизмизнинг тақдирида, тарихида янги давр бошланди.

Суверен демократик республика - Узбекистоннинг маъмурий-худудий тузилиши ва бой имкониятлари.

1. Узбекистон Республикасининг худуди, чегаралари, маъмурий-худудий тузилиши.
2. Республика аҳолиси, унинг миллий таркиби ва давлат рамзлари.
3. Узбекистон - табиий ресурслар мамлакатидир.

Узбекистон Осиё материгининг марказида Сирдарё ва Амударё оралигида жойлашган. Республика территорияси 447,4 минг кв. км. булиб Узбекистон шимолий-шарқда Киргизистон, шимол ва шимолий-гарбда Козогистон, жанубий-гарбда Туркменистон, жанубий-шарқда Тожикистон, жанубда Кисман Афғонистон билан чегарадош.

Узбекистон Республикаси асосан Амударё ва Сирдарё оралигида жойлашган булиб, шимолий-гарбда Турон пасттекислиги, жанубий-гарбда Тянь-Шон ва Олой тоғ тизмалари, жанубий-гарбда Кизилкум чулларининг бир кисмини эгаллайди.

1991 йил 20 ноябрда Олий Кенгаш томонидан қабул килинган "Узбекистон Республикаси маъмурий-худудий тузилишига доир масалаларни хал этиш тартиби тугрисида"ги Конунга мувофиқ Коракалпагистон Республикасидан ташкари вилоятлар, туманлар, шаҳарлар, шаҳарлардаги туманлар, кишлоқлар, овуллар ва шаҳарчалар хам Узбекистон Республикасининг маъмурий-худудий кисмлари хисобланади. Узбекистон билан Коракалпагистон уртасидаги узаро муносабатлар тенг ҳуқуқийлик асосида курилган булиб, Кораколпогистон уз конституцияси, Жугори Кенгесига эга ва истаган вақтда Узбекистон таркибидан чикиб кетиши мумкин.

Узбекистоннинг маъмурий тузилмасида 12 та вилоят ва Кораколпогистон Автоном Республикаси булиб, Кораколпогистон худудида 15 та, вилоятларда 144 та район мавжуд.

Узбекистон Республикасининг маъмурий-худудий тузилиши Узбекистон Республикаси Конституциясининг 4-булими, 16-17-бобларида уз ифодасини топган.

Зарур ҳолларда вилоятларни ташкил этиш ва тугатиш Узбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан Вазирлар Маҳкамасининг тақлифи, тегишли халқ ноиблари вилоят кенгашларининг илтимосларига мувофиқ амалга оширилади.

Республикада туманларни, шаҳарлардаги туманларни ташкил килиш, тугатиш хам Узбекистон Республикасининг Олий Мажлиси томонидан Вазирлар Маҳкамасининг тақлифи, йириклаштирилган ёки тугатилаётганлари, халқ депутатлари туман кенгашлари, шаҳардаги туман кенгашлари, тегишли халқ ноиблари вилоят кенгашлари, Тошкент шаҳар кенгаши илтимосларига биноан амалга оширилади. Кораколпогистон Республикасида бу ишлар Кораколпогистон Республикасининг Олий ҳокимият органи зиммасидадир.

Республика аҳолиси 23 млндан зиёд булиб, 129 миллат ва элатлар истиколат килади.

Узбекистон Республикаси аҳолисининг миллий таркиби фойз хисобида куйидагича:

Узбеклар	- 71,4%
Руслар	- 8,3%
Тожиқлар	- 4,7%
Козоклар	- 4,1%
Татарлар	- 2,4%
Кораколпоқлар	- 2,1%
Бошқа миллат вакиллари	7%

"Узбекистон аҳолисининг куп миллатлиги узбек халқининг миллий узлигини англаши ва маънавий кайта тикланишнинг усиши билан чамбарчас боглик холда жамиятни янгилаш, уни демократлаштиришга ундовчи зур куч булиб хизмат килмокда. Бу республиканинг жaxon хамжамятига кушилиши учун кулай шарт-шароит яратмокда."

Президентимиз таъкидлаб утканидек "Хар кандай миллат, у накадар кичик булмасин - инсониятнинг бойлигидир ва хар кандай миллий бойликининг, унинг тил, маданият ва бошқа хусусиятларининг йук булиб кетиши ер

юзидаги маданий ва генетик фонднинг, шахс имкониятларининг кашшоқлашувига олиб келади. Шу боис ҳар бир этник бирликни сақлаб қолиш унга мансуб одамларнинг энг муҳим мақсади бўлиши лозим".

Ўзбекистон ҳудудида истикомат килувчи бошқа миллат вакилларининг манфаатлари ҳам эътиборга олинди мактабларимиз ва укув юртаримизда уқитиш 8 тилда олиб борилмоқда, 80 дан ортик миллий-маданий марказлар фаолият курсатмоқда. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида "Ўзбекистон халқининг миллатидан қатъий назар Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ташкил этади", - деб таъкидланган.

Ўзбекистон Республикасининг "Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг қарорлари тугрисида"ги Қонуни Ўзбекистон Республикасининг ҳамма фуқароларига, ижтимоий келиб чиқиши, ижтимоий ва мулкый мавқеи, ирқий ва миллий мансублиги, жинси, маълумоти, тили, динга нисбатан муносабати, машғулотининг тури ва хусусиятидан қатъий назар тенг сайлов ҳуқуқини беради.

Ўзбекистон Республикаси уз давлат рамзлари, Байроқ, Герб, мадҳияси ва миллий валютасига эга.

Рамзлар - бу шартли белгилар бўлиб, улар қадим даврлардаёқ турли халқларда у ёки бу ҳодиса, олам, мавжудот, одамлар тасвирини ифодалаган.

Рамзлар халқ, миллат ҳаёти, анъаналари, психологияси, фольклори, тарихи билан ҳамбарчас боғлиқ.

Тарихдан маълумки, масалан, Амир Темура давлатининг уз рамзий байроғи бўлган.

Давлат рамзларида халқнинг азалий орзуси, унинг эзгу ниятлари, бугунги ҳаёт мазмуни акс этиши лозим.

Республикамизда давлат мустақиллиги эълон қилингандан кейин, буни акс эттириши лозим бўлган рамзларни ишлаб чиқиш зарурияти тугилди. 1990 йил 30 мартда "Ўзбекистон Республикасининг Давлат мадҳияси тугрисида" қарор қабул қилинди ва шу қарор асосида кенг ишлар бошлаб юборилди. Танлов асосида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 10 декабрда бўлиб ўтган XI сессиясида Ўзбекистоннинг давлат мадҳияси А.Орипов сузи, Мутал Бурхонов мусикаси билан қабул қилинди.

1991 йил 15 февралда "Ўзбекистон ССРнинг давлат рамзлари тугрисида" Ўзбекистон Олий Кенгашининг қарори қабул қилиниб, тайёргарлик ишлари бошлаб юборилди.

1991 йилнинг 18 ноябрида 12 қақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 7-сессиясида Ўзбекистон Республикасининг миллий байроғи тасдиқланган.

Ўзбекистон Республикасининг давлат герби 1992 йил 2 июнда 12 қақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясида қабул қилинган.

Республикамиз 1994 йилнинг 1 июлида миллий валюта - сумни жорий этди.

Ватанимиз рамзлари Ўзбекистон халқларининг шон-шарафи, гурури, тарихий хотираси ва интилишларини узида мжассамлаштирган.

Ўзбекистонда географик ва табиий шароитнинг қулайлиги иқтисодий, маданий, маънавий тараққиётимиз учун имконият беради.

Марказий Осиёдаги барча меҳнат ресурсларининг 40% га яқини Ўзбекистон хиссасига тугри келади.

Республикаси ривожланган қуп тармоқли қишлоқ ҳужалигига эга бўлиб, асосан сугориладиган дехқончиликдир.

Ўзбекистон жаҳондаги энг йирик пахта етиштирадиган улқалардан бўлиб, бутун Марказий Осиёда 2 млн. тоннага яқин пахта толаси етиштирилган бўлса, шундан 1,5 млн. тоннаси Ўзбекистон хиссасига тугри келади. Ўзбекистон пахта етиштирувчи давлатлар ичида жаҳонда туртинчи уринда, пахта маҳсулотларини экспорт қилувчи мамлакатлар ичида иккинчи урини эгаллайди.

Ҳар йили улқамиз далалари, қопиз ва боғларида 5 млн. тоннага яқин мева ва сабзавотлар етиштирилади.

Республикамизда ирригация иншоотларининг кенг тармоғи вужудга келтирилган. Мамлакатимизда 20 та йирик сув омбори бўлиб, 160 минг кмга қузилган.

700 та қон таққик этилган бўлиб, уларда 95 та ҳар хил минерал қомашёлар мавжудлиги аниқланган. Қойдаланилаётган 370 та қонлардан ҳар йили 20 млн. тоннагача қомашёл қазиб олинмоқда. Қон захираларининг қиймати 3 триллион АҚШ долларига тенгдир. Олтин, қумуш, уран, мис, молибден, қурғошин, руҳ, вольфрам ва бошқа қодир металллар захираси бўйича Ўзбекистон дунёда етакчи уринларни эгаллайди. Жаҳонда олтин қазиб чиқаришнинг умумий ҳажми бўйича 7 уринда, захиралари бўйича 4 уринда туради.

Ўзбекистон қудратли, ривожланган энергетика, йирик индустриал манбааларига, ривожланган ички ва ташқи транспортга, тараққий этган алоқа тизимига, сайёҳлик тармоғини ривожлантириш учун қулай имкониятларга эга.

Юртимизнинг иқтисодий, ижтимоий омиллари, имкониятлари Ватанимизнинг жаҳон бозоридан мунсиб урин олишига ва тараққий этган давлат даражасига қутарилишига имқон беради.

Ҳуқуқий давлат барпо этиш ва унинг янги жамият қуришдаги аҳамияти. Ўзбекистон демократик, одил, фуқаролик жамияти қуриш йулида.

1. Ҳуқуқий давлат тушунчаси, уни барпо этиш йуллари.
2. Ўзбекистонда давлат ҳокимиятининг тузилиши ва унинг янги жамият қуришдаги роли.

3. Демократик ҳуқуқий давлат қуриш фуқаролик жамиятининг муҳим босқичи.

4. Ўзбекистонда одил, фуқаролик жамияти қуриш демократлаштиришнинг олий мақсади.

Ўзбекистон Республикаси уз мустақиллигига эришгач ҳуқуқий демократик давлат қуриш йулини белгилади. Ҳуқуқий давлат назариясининг тарихи узок утмишга бориб такалади.

Маълумки, ҳокимиятлар тақимланиши ҳуқуқий давлатнинг зарурий шартидир. Бу принцип ҳокимиятнинг суистеъмол қилинишига тусик қуяди, фуқароларнинг мансабдор шахслар таъйикидан химоя қилади, давлат идоралари фаолиятининг самарали булишига ёрдам беради.

Ҳокимиятлар тақсимланиши назарияси қулдорлик даврига бориб такалади, аммо ҳуқуқий-сиёсий таълимот сифатида XVII-XVIII асрларда буржуа инқилоблари даврида шаклланди. Ҳокимиятларнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва федерал турларга булиниши Жон Лонкнинг фикрига, инсон ҳуқуқларини таъминлашнинг энг муҳим воситаларидан биридир. Бунда "барча қонун чиқарувчи ҳокимиятга итоат этади, чунки у қонунларни урната оладиган энг олий идорадир".

Француз тарихчиси ва файласуфи Шарл Монтескьенинг фикрича "адолатли қурилган давлатда ҳокимият ягона эмас, балки бир-бирига тобе булмаган учта ҳокимият - қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига булиниши шарт. Улар мутлақо бир киши қулида тупланмаслиги керак.

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқий давлатчилиққа уз йули билан боради. Ўзбекистон Республикасининг 1992 йилги янги Конституциясида ҳокимиятлар тақсимланиши принципи узининг қонуний ифодасини топган. Конституциянинг 11-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикасида давлат органларининг тизими ҳокимиятларнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи, суд ҳокимиятига тақсимланиши принципига таянади. Олий Кенгаш 250 депутатдан иборат. Олий Мажлис депутатлари қуп партиявийлик асосида ҳудудий округлардан сайланадилар.

Ҳуқуқий давлат - бу фуқаролик жамияти шаклидир ва давлат ҳуқуқий булиши учун қучли, ҳаёт кечириб кета оладиган, эрксевар, ҳар қандай анти-демократик тажовузларга қаршилиқ курсата оладиган жамият булиши керак.

Фуқаролик жамияти - бу сиёсий ва иқтисодий тизимни демократлаштиришдир. Фуқаролик жамиятида ҳужалиқ турмуши буйруқ асосига эмас, шартнома асосига қурилиши лозим. Жамиятнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти ҳам ҳуқуқий давлатнинг муҳим омили ва шартидир. Ҳуқуқий давлатнинг муҳим хусусияти давлат ва шахс уртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий тусда булишидир. Ҳуқуқий давлатда инсонпарварлик, инсон ҳақида гамхурлик юқори даражада булади. Ҳуқуқий давлатнинг энг муҳим хусусияти фуқароларнинг қонун олдида тенглигидир. Ҳуқуқий давлатда инсон ҳаёти, кадр-қиммати, ҳуқуқ ва эркинликлари, бурчлари Конституция ва қонунларда тан олинади ва химоя қилинади. Ҳуқуқий давлатда қонун устивор булди. Қонун устун булган жойда адолат урнатилади, одамларда келажакка

ишонч булади, фуқароларнинг қонунга ишончи булади, ахлоқсизлик ва жиноят қамаяди.

Мустақиллигимиз йилларида юзлаб қонунлар қабул қилинди. "Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тугрисида", "Банклар ва банк фаолияти тугрисида", "Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти тугрисида" ва х.к.

Президентимиз бир қатор асарларида ҳуқуқий давлатни барпо этиш йуллари, босқичларини аниқлаб берди.

1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ҳуқуқий давлатни барпо этишда ҳал қилувчи уринни эғаллайди.

Давлат ҳокимияти тизимида ва демократик жамият қуришда Президентнинг роли қатта булиб, Конституцияга биноан у давлат ва ижро этувчи ҳокимият бошлигидир. У айна пайтда Вазирлар Маҳкамасининг раиси ҳисобланади.

Президент сайлаш ва унинг ваколатлари ҳам қонун билан белгиланган.

Вазирлар Маҳкамаси иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳаларнинг самарали фаолиятига раҳбарликни, қонунлар, Олий Мажлиснинг бошқа қарорлари, Республика Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминлайди.

Маҳаллий давлат ҳокимияти ҳам давлатнинг муҳим таркибий қисмидир. Ҳокимлар бошчилик қиладиган халқ депутатлари кенгашлари ҳокимиятнинг вакиллик органи булиб, ваколатларига таалуқли масалалани ҳал этадилар.

Фуқаролар йигинлари уз-узини бошқариш органлари булиб, улар икки ярим йилга раисни (оксоқол) ва унинг маслаҳатчиларини сайлайди.

Суд ҳокимияти Республика Конституцияси томонидан қафолатланиб, қонун чиқарувчи, ижро этувчи ҳокимиятлардан, сиёсий партиялардан, бошқа жамоат бирлашмаларидан мустақил ҳолда иш олиб боради.

Давлатнинг асосий вазиқаси халқ манфаатларига хизмат қилишдир.

Республика ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назоратни Республиканинг Бош прокурори ва унга буйсунувчи прокурорлар амалга оширади.

Республикамиз демократик ҳуқуқий давлат қуриш йулини белгилаган экан, бундай давлатни барпо этишнинг шартларини ҳам эътиборга олиш лозим. Булар қуйидагилардир:

1. Ўзбекистонда барпо этилган давлат энг аввало, умумжаҳон цивилизациясига, давлат қурилиши соҳасида бошқа халқлар қулга қиритган ижобий тажрибаларга суянади.

2. Буюқ ватандошларимиз бутун дунё тафакқури ҳазинасига улкан ҳисса қушдилар, қатта маънавий мерос қолдирдилар. Давлатимиз буюқ мутафакқирларимиз фикрларига уйғун ҳолда шаклланиши лозим.

3. Хозирги даврда демократик жамиятнинг бутун дунё тан олган тамойиллари мавжуд. Ўзбекистон бу тамойилларни тан олган ҳолда узига ҳос

хусусиятлардан келиб чикиб, шаркона демократик хусусиятларини ҳам эътиборга олиб уз давлатчилигини шакллантиради, ривожлантиради.

4. Демократик жараёнлар халкимизнинг миллий маданиятини узига хос жиҳатларини, унинг табиатини узидан мужассам этмоги лозим. Гарб намунаси куп холларда индивидуализм фалсафасига таянади ва оммани хаддан ташкари сиёсийлаштиришга олиб келади. Демократия тушунчаси бизда ҳамжиҳатлик гоёси, жамоатчилик фикрининг устунлиги заминидан шаклланади.

5. Куриладиган давлатимиз шунчаки давлат эмас, демократик давлат булиши ва одил жамият барпо этилиши лозим. Урта асрлардаёқ буюк мутафаккирларимиз томонидан давлат ва жамият муаммолари хақида мухтасар фикрлар айтилган.

Биз демократик, ҳукукий давлат, фукаролик жамияти курмокчимиз. Бу тугрисида Конституциямизда ҳам белгиланган булиб, бунга кура фукарлар билан давлат узаро ҳукуклар ва бурчлар орқали узвий боғланган, фукарларнинг ҳукуклари ва эркинликлари дахлсиздир.

Фукаролик жамияти куришнинг маъноси шуки, давлатчилик ривожланиб борган сари бошқарувнинг турли вазифалари бевосита халққа топширилди, яъни уз-узини бошқариш органлари янада ривожлантирилади. Лекин утиш даврида кучли бошқарув аппарати, давлат органлари зарурдир.

Маълумки, янги жамият куриш жараёнида утмишда синалган анъанавий бошқарув идоралари ҳокимликлар тикланди. Демократиянинг қисман чекланиши, давлат органлари фаолиятининг кенгайтирилиши вақтинча, зарурий тадбирдир. Бирок ҳақиқий миллий раванга давлат ҳокимияти вазифалари катъий ва мукамал белгилаб, чеклаб қуйилган фукаролик жамияти шароитидагина эришиш мумкин. Бундай жамиятда давлатнинг бош вазифаси тараккиёт стратегиясини аниқ белгилаш ва уни ҳаётга тадбиқ этиш учун катъий назорат олиб боришдан иборат.

Фукаролик жамиятида давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари умуммиллий манфаатларга дахлдор булган энг муҳим вазифаларни амалга оширади. Булар жумласига муҳофафа, давлат ҳавфсизлиги, ташқи сиёсат, пулби вазифалар қиради.

Жамият тараккиёт этиб борғач, давлат билан фукаро уртасидаги муносабат янгиланади, сиёсий бошқарув тизими камайиб, фукарларнинг давлатчилик фаолияти, уз-узини бошқаришнинг аҳамияти ортади. Бошқарувнинг маҳалла поғонасида жамоатчиликнинг фикри ва фаолияти ортади. Ҳақиқий демократик, адолат ҳукмронлик қиладиган жамият бир-бири билан узвий боғлиқ булган, бир-бирини ҳаракатга келтириб турувчи қисмлардан: давлат ҳокимияти органлари ва фукарларнинг сиёсий партиялар ҳамда жамоатчилик бирлашмаларидан тузилган бошқарувдан иборат булади. Шулардан давлатга таалуқли булмаган булакни фукарлар жамияти деб аташ мумкин. Демократия ва бозор ислохотларининг чуқурлашиб бориши билан фукарларнинг узини-узи бошқаруви, фукарлар жамияти катта аҳамият касб эта бошлайди.

Давлат ҳокимиятидаги демократия даражаси, фукаролик жамиятининг етуқлиги жамоатчилик асосида вужудга келган сиёсий ва ижтимоий ташкилотлар ривожланганлиги ҳамда таъсирчанлик даражаси билан белгиланади.

Фукарлар жамиятини барпо этишда касба уюшмалари, фаҳрийлар, хотин-қизлар, ёшлар ташкилотлари, куп сонли ижтимоий жамғармалар катта аҳамиятга эга.

Давлат ва жамоатчилик, фукарларнинг узини-узи бошқариш органларининг уйғун фаолият курсатишида маҳалланинг урни алоҳидадир.

Сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмаларининг вужудга келиши ва фаолияти. Куп партиявийлик тизимининг шаклланиши.

1. Сиёсий партиялар ва жамоат ташкилотлари ижтимоий-сиёсий тараккиётнинг омиллари сифатида.
2. Куп партиявийлик жамиятни демократлаштиришнинг муҳим шартидир.
3. Ўзбекистонда демократик ислохотларни чуқурлаштиришда жамоат бирлашмаларининг тутган урни ва аҳамияти.

Маълумки, юртимиз мустақилликка эришгач жамиятимиз тараккиётининг барча соҳаларида чуқур демократик ислохотлар амалга оширилмоқда. Хусусан сиёсий ислохотларни амалга оширилишида сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмалари фаолияти муҳим аҳамиятга эгадир. Шунинг учун мустақиллигимизнинг дастлабки дариданок сиёсий партиялар фаолиятига алоҳида эътибор берилди.

Сиёсий партиялар жамиятда муаян ижтимоий гуруҳларнинг манфаатларини, эҳтиёж ва истакларини ифода этувчи фукарлар билан давлатни боғлаб турувчи муҳим бир бугин ҳисобланади.

Немис социологи, тарихчи, ҳукукшунос Марк Вебер (1864-1920) сиёсий партиялар тушунчасини қуйидагича ифодалаган эди: "Партиялар уз аъзоларининг ихтиёрийлигига асосланган, уз олдига аъзоларининг моддий фойда ёқи шахсий имтиёзлар учун маънавий ва моддий шароитлар яратиш максидида сиёсий ҳокимиятни эгаллашга йуналтирилган жамоат ташкилотларидир". Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи чакирик еттинчи сессиясида қабул қилинган "Сиёсий партиялар тугрисида"ги қонун лойиҳасида эса сиёсий партияларга қуйидагича янада туларок таъриф берилган: "Сийсий партия қарашлари, қизикишлари ва максаллари муштараклиги асосида тузилган, жамиятни муаян қисмининг давлат ҳокимиятини шакллантиришдан иборат сиёсий иродасини руёбга чиқаришга интилувчи ҳамда вақиллари орқали жамият ва давлат ишларини идора этишда катнашувчи Ўзбекистон Республикаси фукарларининг қунгилли бирлашмасидир".

Лекин сиёсий партия мутлако халқдан ва давлат ҳокимиятидан устун турадиган, кучли ташкилот булиши мумкин эмас. Партия давлат билан халқ уртасидаги воситачи, халқнинг сиёсий маданиятини юксалишига хизмат килади, уз фаолиятлари билан ҳокимият ташкилотларига сайловлар пайтида курсатилаётган номзодларнинг истеъдодли, ватанпарвар, адолатпарвар, халқ уртасида обру топган кишилардан иборат булишига ёрдам беради. Президентимиз И.А.Каримов айтиб утганидек, - "Утиш даврида, фукаролик жамияти асосларини шакллантириш жараёнида аҳоли турли катламларининг манфаатларини ифода этиши лозим булган куппартияли тизим каби демократик институтлар ҳамда бошка жамоат ташкилотларининг қарор топиши муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу жихатдан олганда, давлатнинг роли сиёсий партиялар ва жамоат ташкилотларининг вужудга келиши, қарор топиши ва ривожланишини секинлаштириб қуядиган ҳар қандай гов ва тусикларни бар-тараф этишдан иборат. Зеро, сиёсий партияларсиз ва жамоатчилик ҳаракатларисиз республикада вакиллик демократиясини тасаввур қилиб бўлмайди.

Шу билан бира, демократиянинг сифати партиялар сонининг куп булиши билан белгиланмаслигини ҳам ёдда тутиш даркор". Тарихан қисқа давр ичида куппартиявийлик тизими шаклланди ва давлатнинг барқарор ривожланиши учун улкан имкониятлар яратилди. Бу партиялар узларининг демократик мазмун ва тамойилдаги дастурлари билан чиқиб, муҳолифлар сифатида жамият тараккиётига ҳисса қўшмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 60-моддасига биноан сиёсий партиялар турли табақа ва гуруҳларнинг сиёсий иродасини ифода-лайдилар ва узларининг демократик йул билан сайлаб қўйиладиган вакиллари орқали давлат ҳокимиятини тузишда иштирок этадилар.

"Сиёсий партиялар тугрисида"ги қонунда курсатилганидек, ички ишлар терговчилари, судьялар, ички ишлар органлари ва миллий хавфсизлик хизмати ходимлари, ҳарбий хизматчилар сиёсий партияга аъзо бўла олмайдилар.

Конституциямизнинг 77-моддасига биноан Олий Мажлисга сайловлар ҳам куп партиявийлик асосида амалга оширилади. Бу эса жамият ва давлат бошқарувида демократиянинг руёбга чиқишига олиб келади.

Лекин демократик жамият қурилиши жараёнида сиёсий партияларнинг асосий максоди сиёсий ҳокимиятни қулга киритишдан иборат бўлмаслиги керак. Улар депутатларнинг сайловолди дастурлари ва қай даражада бажарилишини назорат қилишлари керак.

Сиёсий партияларнинг кучи партия аъзоларининг муҳим ижтимоий-сиёсий, маънавий, иқтисодий муаммоларни қай даражада англашлари, уларнинг қай даражада ҳал этишлари, уларнинг мафқурасини соғломлиги ва уларнинг фаолиятини халқ қай даражада қўллаб-қувватлаши билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикасида ҳозирги кунда бешта парламент туркумидаги сиёсий партия ва битта халқ ҳаракати мавжуддир.

Мамлакатимизда энг катта сиёсий партия Халқ Демократик Партияси бўлиб, 1991 йилнинг ноябрь ойида шаклланди. ХДП 400 мингга яқин фукароларни бирлаштирган. ХДП Олий Мажлисда эг йирик фракцияга эга бўлиб,

1994 йил декабрдаги сайлов натижаларига қура Олий Мажлисга депутатлик мандатларининг 28% ни, туман, шаҳар Кенгашларидаги уринларнинг 48% дан купрогини, Қорақолпоғистон Республикаси Жўқориги Кенгеси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларидаги уринларнинг 40% ни олди.

ХДП аъзоларининг 94% Олий ва урта махсус маълумотга эга. Улар орасида 300 га яқин фан доктори ва салкам 1400 фан номзоди бор.

ХДПнинг олий максоди меҳнат аҳли ва ҳар бир оиланинг миллати, дини, этники, ижтимоий келиб чиқиши ва аҳолидан қатъий назар, уларнинг моддий ва маънавий жихатдан туқис ҳаёт кечириши учун тенг имконият яратиш, кишиларнинг конституция ҳуқуқлари ва эркинликларини қўллаб-қувватлаш, шон-шўҳрати, кадр-қиммати, сиёсий ва иқтисодий эркинлик, демократия, тенглик, ижтимоий адолатни таъминлашдан иборатдир.

"Ватан тараккиёти" партияси 1992 йилда ташкил топган бўлиб, 35000 дан зиёд аъзоси бор.

"Ватан тараккиёти" партияси ХДП дан фарқли равишда урта йулни тутувчи сиёсий партия ҳисобланади. Ўзбекистон мустақиллигини мустаҳкамлаш, уни ҳар томонлама ривожлантириш учун уз атрофига жамиятнинг илгор қучларини туплаш партиянинг максадидир.

Унинг бош максоди Ўзбекистонни иқтисодий жихатдан ривожлантиришдир. Бунинг учун партия иқтисодиётни ислоҳ қилишни зарур деб билади. Партиянинг дастурига қура демократик жамият икки йул билан вужудга келади:

1. Маърифат орқали халқ онгидан, сиёсий эркинликлардан тула фойдалана олиш даражасига қутарилиш орқали бозор иқтисодиётига утиш.

2. Шошилмасдан, барқарорликни сақлаган ҳолда босқичма-босқич иқтисодиётни ислоҳ қилиш орқали бозор иқтисодиётига утиш.

Дастлабки пайтларда бу партия илгор зиёлиларни, тадбиркорларни, фермерларни президент И.А.Каримов олиб бораётган сиёсат атрофида жиқлаштиришга катта эътибор берди, шунингдек, ҳокимият учун қурашга қарши чиқди.

"Ватан тараккиёти партияси" утиш даврида бир қатор муҳим амалий, назарий вазибаларни қўйган:

1. Республикаимизда шаклланаётган шарқона куппартиявийлик тизимининг методологик асосини ишлаб чиқиш, уларнинг афзал томонларини курсата олиш, салбий жихатларини илмий таҳлил қилиш.

2. Аҳолининг куппартиявийлик шароитига мослашувига қўллаб-қувватлаш. Улар бунинг даврида суҳбатлари, ахборот воситалари орқали амалга оширишга ҳаракат қиладилар.

"Адолат" социал-демократик партияси 1995 йил 18 февралда ташкил топган. У ҳам парламент туридаги партия бўлиб, республика мустақиллигини мустаҳкамлаш, Ватанга садоқат билан хизмат қилиш каби максадларни қўллаб-қувватлаш. Унинг асосий максоди республика ҳудудида яшаётган миллат ва элатларнинг туб, ҳаётини ва умумий манфаатларига мос қўллаб-қувватлаш, демократик давлатни барпо этиш, жамиятда ижтимоий адолатни янада мустаҳкамлаш, инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчларини ҳимоя қилиш,

тушунтириш ҳамда юксак маънавият ва маърифатни қарор топтиришга қулаштиришдан иборатдир. Бу партия узининг матбуот органи саҳифаларида ҳуқуқни ҳимоя қилиш органларининг фаолиятига алоҳида аҳамият бермоқда.

"Ўзбекистон миллий тикланиш" партияси 1995 йил май ойида ташкил топган бўлиб, бу ҳам парламент туридаги сиёсий партиядир. Унинг бош мақсади мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий, айниқса маданий-маънавий-маърифий равишга эришиш йулида хизмат қилишдан иборатдир. Миллатнинг қад ростлаши, миллий онгининг уйғониши йулида фаолият олиб боради. Шунингдек партия байналминал тарбияга алоҳида эътибор беради, умуминсоний кадрлар асосида "Туркистон - умумий уйғунимиз" шиори билан боғлиқ тарғибот ишларини олиб боради. "Миллий тикланиш партияси" мамлакатимизда ҳуқуқий давлат, демократик жамият қуришни, айна даврда халқнинг илмий-техникавий салоҳиятини юксалтиришни узининг бош вазифаси деб билади.

Президентимиз таъкидлаб утганидек "партияларнинг пайдо бўлиши, уларнинг сони, дастурий йул йуриқларининг узига ҳослиги ижтимоий манфаатлар йиғиндиси ва жамланishi орқасида табиий йул билан белгиланмоғи керак. Сиёсий партиялар мавжуд бўлишининг асосий ва бирлан-бир принципи давлатнинг конституциявий меъёрларини ҳурмат қилиш ва уларга риоя этишдан иборат бўлмоғи лозим". (Ўзбекистон ХХI аср бусағасида, 175-б)

«Фидокорлар» миллий демократик партияси 1999 йил 4 январ куни ташкил топган. Ўзбекистон «Фидокорлар» миллий демократик партиясининг асосий мақсади эркин бозор иқтисодиётига суянган очик, демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамияти асосларини барпо этиш, эл-юрт ҳаёт даражасини тараққий этган давлатлар ва халқлар даражасига қутариш, жаҳон ҳамжамиятида давлатимиз ва жамиятимизнинг узига муносиб урнини эгаллаб олиш ишига амалий ҳисса қушишдир.

«Фидокорлар» миллий демократик партияси уз атрофига республика ёшларининг фаол қисмини бирлаштирган.

"Халқ бирлиги ҳаркати" («Бирлик») 1995 йилнинг бошларида кенг ижтимоий-оммавий ҳаракат сифатида дунёга келган. Сиёсий партиялар каби у ҳам ҳокимиятга даъво қилмайди. "Ўзбекистон гуллаб-яшнаши учун!" шиори остида фаолият қурсатаётган ушбу ҳаракат кенг халқ оммаси фаолиятини уюштиришга ҳаракат қилади, ҳамда мамлакатимизда етук мутахассислар, олимлар етиштиришга, урта махсус ва олий таълимни ривожлантиришга, ижтимоий-сиёсий барқарорликни, миллатлар орасидаги бирликни, ҳамкорликни таъминлашга алоҳида эътибор беради.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда 200 га яқин жамоатчилик бирлашмалари руйхатдан утган.

Олий Мажлиснинг VI сессиясида президентимиз И.А.Каримов нутқида таъкидлаб утганидек, жамоатчилик ташкилотлари фаолиятини ривожлантириш демократик ҳаракатларнинг янада чуқурлашишида муҳим йуналишдир.

Ижтимоий-сиёсий барқарорлик, миллий тотувликнинг таъминланиши янги жамият қуришнинг муҳим омилдир.

1. Ижтимоий-сиёсий барқарорлик демократик жамият қуришнинг муҳим шартидир.

2. Иқтисодий ислохотларнинг 1-босқичида ижтимоий-сиёсий барқарорлик таъминланиши кейинги босқичнинг муваффақиятлари гарови.

Давлатимиз олдида турган муҳим вазифаларни муваффақиятли бажарилишида ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг таъминланиши катта урин эгаллайди. Шунинг учун ҳам бу масала давлат ҳокимиятимизнинг диққат эътиборида турибди.

Ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг таъминланишида мамлакатда тинчлик ва хотиржамликнинг ҳукмрон бўлиши, фуқароларнинг қонун олдида тенглигини таъминланганлиги, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий соҳаларда қонун устиворлигини таъминланганлиги, шунингдек миллатлараро тотувликнинг таъминланганлиги муҳим урин тутди. Президентимиз И.А.Каримов таъкидлаганидек, "Кенг халқ оммасининг митингбозлик, дабдабозликка берилмасдан тинч, қадамба-қадам яратувчилик фаолияти билан бандлиги, ишчи дастгоҳ ёнида, дехқон далада, врач шифохонада, муаллим синфхонада, ҳуқуқ, ҳар қим уз жойида меҳнат қилиши - бу ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг моҳияти, мазмуни, ифодаси ва намоён бўлишидир"

Ижтимоий-сиёсий барқарорлик ҳам ички, ҳам ташқи омиллар яъни сиёсат билан белгиланади. Халқнинг қундалиқ моддий ва маънавий эҳтиёжларини тула қондириш билан боғлиқ сиёсат ички омилнинг моҳиятини ташкил қилади. Барча мамлакатлар билан тенг ҳуқуқлилик, узаро ҳамкорлик ҳамжихатлик, айна пайтда мамлакат манфаати устиворлигини таъминлаш ташқи омилнинг асосини ташкил қилади.

Ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминланиши учун энг аввало мамлакатда иқтисодий барқарорликка эришиш лозим. Иқтисодий ислохотларнинг биринчи босқичида асосий озик-овқат маҳсулотлари ва қундалиқ зарур эҳтиёж молларини истеъмол қилиш кескин қамайтишининг, оммавий ишсизлик пайдо бўлишининг олдини олишга, ижтимоий соҳалар - соғлиқни сақлаш, таълим, фан ва маданият тармоқлари доимий ишлашини таъминлашга муваффақ бўлинди.

Кишлоқ аҳолисини озик-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш, шаҳсий томорка ерлари ва фермер хужалиқларида уларнинг иш билан банд бўлишлари учун қулай шароитлар яратиш берилди. Натижада жамиятнинг кескин ижтимоий табақаланишига йул қуймасликка муваффақ бўлинди. Акс ҳолда Россия, Украина, Белоруссиядагига ухшаш сиёсий тангликлар келиб чиқиши муқаррар эди.

Иқтисодий ислохотларнинг муваффақияти учун, иккинчи томондан қулай ижтимоий шароитларнинг яратилиши ҳам муҳимдир. Республикамизда аҳолини бозор иқтисодиётига утиш шароитида ижтимоий жиҳатдан ҳимоялаш, қуллаб қувватлаш ишлари Ўзбекистоннинг давлат мустақиллигини

мустахамлаш, миллий узликни англашни тиклаш, тил ва миллий анъаналарни саклаб қолиш ҳамда ривожлантириш, шу ерда яшаб турган миллатларга мансуб кишиларнинг ижтимоий ҳуқуқлари ва қафолатларини таъминлаш, жамият маънавиятини ривожлантиришга йуналтирилган сиёсий тадбирлар мажмуи билан бирга амалга оширилди.

Республикамиз куп миллатли республика булганлиги учун ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминланишида миллатлараро тотувликнинг сакланганлиги муҳим аҳамиятга эгадир. Президентимиз узининг "Ўзбекистон XXI аср бусағасида..." деган асарида таъкидлаб утганидек "халқнинг бирлиги, жипслиги ва осойишталиги ҳақида гапирар эканмиз, бу бизнинг бебаҳо бойлигимиздир, дея таъкидлаймиз".

Республикамизда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминланишида куп партиявийлик тизими ва ижтимоий ҳаракатлар фаолиятига кенг йул қуйилганлиги, улар уртасида ҳамжихатликнинг урнатганлиги, улар уртасида ихтилофларнинг, ҳокимият учун кескин курашнинг йуқлиги ҳам муҳим роль уйнамоқда.

Мустақиллигимиз йилларида амалда фуқароларнинг виждон эркинлиги, хоҳлаган динига эътиқод қилиш ёки қилмаслик ҳуқуқи қафолатланди.

Республикамизда 14 диний конфессия фаолият курсатмоқда. Диний эътиқод учун, ёки алоҳида дин учун имтиёзлар берилмаган, ёки диний эътиқод учун бирон ҳуқуқдан ҳеч бир фуқаро маҳрум этилмаган. Юртимизда диний жамоаларнинг фойдали ҳамкорлиги учун ҳамма имкониятлар яратиб берилган. Диний белгиларга қараб бир-бирига қарама-қарши турган турли сиёсий гуруҳларга булинишнинг йуқлиги ҳам демократик узғаришларнинг натижасидир. Бу ҳам мамлакатда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлашнинг омилларидан биридир.

Айни пайтда диний экстремизм ва фундаментализм ҳавф-хатаридан сакланишнинг эҳтиёт чораларини қуришнинг зарурлигини ҳам унутмаслик лозим.

Мамлакатимиз ҳуқуқий давлат қуриш йулидан бормоқда. Қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни қарор топтириш сиёсатини олиб борилаётганлиги, фуқароларнинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий соҳадаги ҳуқуқ ва эркинликларини қонун билан мустахамланганлиги ҳам ижтимоий-сиёсий барқарорликнинг таъминланиши учун ниҳоятда зарурдир.

Янги тарихий жараёнда ҳокимликлар қайта тикланди. Уларнинг қучли Президент бошқаруви ва синалган анъанавий бошқарув идоралари фаолияти ҳамда ислохотларни қуллаб-қувватлаётган ижтимоий қучларнинг мавжудлиги ҳам мамлакатимизда сиёсий ва иқтисодий барқарорликни сакланиб турибди. Ҳар биримизнинг қонадонимизда тинчлик ва осойишталик ҳукм сурмоқда. Олий Мажлиснинг биринчи сессиясида алоҳида таъкидланганидек, "демократияни янада чуқурлаштириш босқичида сиёсий ҳамжихатлик бош йуналиш булмоғи лозим... Демократия шароитларида давлат ижтимоий қарама-қаршиликларни зурлик ва бостириш йули билан эмас, балки ижтимоий қелишув, халқ таъбири билан айтганда муросаи-мадора билан бартараф этиш воситасига айланади"

Халқимиз асрлар давомида маҳалла йигинлари, оксоқоллар кенгашлари орқали жамоатчилик фикрини аниқлашнинг ва бирдамлик курсатишнинг узига хос усулларини шакллантириб қелган. Маҳалла в афҳрийлар соғлом жамоатчилик фикрига эга булишида қатта қуч ҳисобланади. Фуқароларнинг маҳаллий узини-узи бошқаруви қонун асосида берилган ҳуқуқ ва эркинликлардан фойдаланиши барқарорликни мустахамлашга, давлат ишларини аҳолининг эҳтиёжлари, қайфиятлари билан мувофиқ қолда олиб боришга самарали таъсир курсатмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг кадрлар сиёсати ва унинг демократик жамият қуришдаги аҳамияти.

1. Кадрлар сиёсати таракқиётнинг муҳим омилли сифатида.
2. Деморатик жамият қуриш талабларига муносиб мутахассис кадрлар тайёрлаш шартлари.

Мустақилликни қулга қиритқандан сунг Ўзбекистон ёш давлат сифатида уз халқини манфаатларига, жамиятда ҳам, иқтисодий муносабатларда ҳам демократик узғаришларни амалга ошириш вазифаларига мос қеладиган янги қонунчилик асосларини ишлаб қикиш ва қабул қилиши зарур булиб қолди. Ниҳоятда, биз янгилашни ва тарқиётда уз йулимизни, иқтисодиётни ислох қилишда уз моделимизни танлаб олдик. Бу моделни ҳаётта тадқиқ этишда Ўзбекистонда яна бир муаммо қундаланг турар эди. Бу муаммо кадрлар муаммоси эди. Республикаимизда кадрлар сиёсати демократик жамият қуришдаги аҳамияти жуда қатта эди.

Кадрлар қорқоналар, давлат муассасалари, жамоат ташқилотларининг асосий ва малақали тарқиби ҳисобланади. Собик шуро ҳукмронлиги даврида кадрларни тайёрлаш, тарбиялаш ва жой-жойига қуйиш давлат типидеги ягона қомпартиянинг тасарруфида ва кадрлар сиёсати масаласига синфийлик, шовинистик тамойили талабларига қура ёндошилган. Мустақилликдан сунг биз олдимизга қандай вазифа қуймайлик, қандай муаммони ечиш зарурияти тугилмасин, гап оқир-оқибат, барибир кадрларга яна кадрларга бериб такалаверади. Муболагасиз айтиш мумкинки, бизнинг қелажагимиз, мамлакатимизнинг қелажаги урнимизга қим қелишига ёки бошқачароқ айтганда, қандай кадрлар тайёрлашимизга боғлиқ.

Олий Мажлис IX сессиясида қабул қилинган кадрлар тайёрлаш буйича Миллий дастурни амалга ошириш, ҳаётта тадқиқ этиш, ҳеч бир муболагасиз стратегик максадларимиз - фаровон, қудратли, демократик давлат, эркин фуқаролик жамият барпо этишимизнинг асоси бу кадрлар масаласи ва уларнинг жамиятдаги юқсак урнига боғлиқдир.

Давлат ҳокимиятини, аппаратни, кадрларни ҳуқуқдан, сиёсатни эса қонундан юқорилиги энди утмиш булиб қолиши қутилмоқда. Ҳокимият, қонундан юқорилиги лавозим эғаси тартиботга, қонунчиликка, ақлоқ мезонларига буйсунмоғи зарур.

Биз бундай мезонларни қозирги қунимизда уз қомусимизда яъни бош қонунимизда уз ақсини топганлигини қуришимиз мумкин. Яъни бу Қонсти-

туциямизнинг 18-моддасидаги ибораларни куришимиз уринлидир: “Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирки, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, этникоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъий назар, қонун олдида тенгдир. Иштиёзлар фақат қонун билан белгиланиб қуйилади, ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос келиши шарт”. Мана шу йул билан қонуннинг устиворлик гоёси конституцион мустақкамланган. Хар қандай амалдор, юксак мартабада булса ҳам қонунга буйсунади.

Иқтисодий, айниқса, сиёсий ислохотлар муваффақияти, аввало бошқарув соҳасидаги кадрларни тайёрлаш даражасига, уларнинг бугунги узғаришларини амалга ошириш истаги ва лаёқатига боғлиқ.

Ўзбекистонда хар қим ва хар бир нарса қонунга буйсуниши лозим бўлган ҳуқуқий давлат қуриш йулида экан, қонун жамиятда бошқарувнинг асосий ва қиррали қисматига айланиш зарур. Бундай шароитда ҳуқуқни ҳимоя, муҳофаза қилиш органлари зиммасига қатта маъсулият юқлаб, ундай жойларда ишловчи кишиларнинг қасб маҳорати ва ахлоқий сифатларига бўлган талаб қескин ортди. Демократик ривожланишда оммавий ахборот воситаларининг аҳамияти жуда улқандир. Бу ҳам уз урнида малақали, уддабурон кадрлар билан боғлиқдир. Юқорида айтилган фазилатларга эга мутахассис-раҳбарнинг етишмаслиги туфайли, ислохотларни амалга ошириш жараёнида, оммавий ахборот воситаларининг фаол роли сезилмади, уларнинг қупчилиги “ҳокимият” сифатида узларини намоеън қила олмадилар.

Кадрлар сиёсатининг шундай тизимини яратиш қеракки унда кадрлар янги демократик жамият қуришнинг асосий, ҳал қилувчи қучига айлана бошлади. Муаммоларга бой янги давр янғича фикрлайдиган, замонавий талаблар асосида ишлайдиган кишиларни тарбиялаш, вояга етқизишни шарт қилиб қуйди.

Жамиятни ислох этишда янғича, замонавий фикрловчи кишиларга таяниш ҳал қилувчи омилга айланди. Бу масала барча соҳаларга, жумладан, илм-фан, қасб-қорни эгаллаш, замонавий зиёли булиши ҳам даҳлдордир. Мамлақатимиз янги давр кадрларини етқазиб беришда узига ҳос усулда давом этирмоқда. Юқорида айтиб утганимиздек жонқуяр-фидойи кадрларга ишонч ортиб бормоқда. Чунки бу кадрлар жаҳон талаблари андозасида тайёрлашмоқда. Бу масалада биринчи бўлиб юртимизда оширилаётган ишларни курсатиб утишимиз мумкин.

Хар қим ҳам уз-узидан етук даражадаги мутахассис була олмайди. Биринчидан бундай даражага етиш учун бирор олий уқув юртини тамомлаған булиши, бунинг учун эса бошланғич таълим, яъни мактабни етукли атестатиға эга булмоғи лозим. Ҳозирги қунга келиб бу борада бир қатор муваффақиятли ишлар олиб борилмоқда. Мамлақатимизда жорий йилда ва 2000 йилда Республиканинг хар бир тумани ва шаҳари замонавий талабларга жавоб берадиган янги турдаги уқув юртлари билан таъминлаши учун 180 та янги қасб-хунар қоллежи ва 15 та академик лицейи қуриб фойдаланишга топшириш лозим. 2005 йилга қадар биз республиқамизда 1611 та қасб-хунар қоллежи ва 181 та академик лицейдан иборат булган урта маҳсус ва қасб-хунар

уқув юртларининг замонавий тармоқларини бунёд этишимиз қерак. Бу тук-қизинчи синфларни битирувчиларни урта маҳсус, қасб-хунар таълими мактабларига тула қамраб олишни таъминлайди.

Яна бир бор шуни таъқидлаб утишга тугри қелади: амалга оширилаётган барча ислохотларнинг тақдири шу масалага, яъни кадрлар тайёрлашга қамбарчас боғлиқлигини биз аниқ ва равшан англаб олишимиз лозим. Узининг шу мамлақатининг ҳақиқий ватанпарвари деб қиладиган хар бир киши бу дастурни амалга оширишга уз меҳнатини, уз улушини қушади. Яна таълим тизимига қеладиган булсақ, юқоридагиларни муқолағасиз мустақилликни дастлабки неъматлари деб тушуниш мумкин. Яна қуйидагиларни ҳам инобатга олиш зарурки, олий ва урта маҳсус уқув юртларида ҳам бу тизим янғича ислох қилинмоқда.

Олий ва урта маҳсус уқув юртлари студентлари ва уқувчиларни уқиши учун тула замонавий жиҳозлар билан жиҳозланган, юқори малақали уқитувчи ва профессорлар жалб этилган. Бу жиҳозлар ва жалб этишлар уз самарани бермоқда. Студентлар, аспирантлар, профессор ва олимлар уз билимларини хорижий мамлақатларда уз билимларини мустақкамлаб қелмоқдалар. Республикамизда 2 та академия, 16 та университет ҳамда 44 институтлар юксак малақали кадрларни тайёрлашни “уқоғига” айланиб қолди. “Уқоғ” дейишимиздан асосий мақсад шундан иборатки, собиқ шуро давридаги мутахассислар билан ҳозирги қундаги мутахассисларни орасида ер билан осмончалик фарқ бор. Бунга сабаб биз аниқ далилларни қелтириб утишимиз мумкин. Мустақиллик йилларида 3000 дан ортик талаба ва аспирантлар, 1000 дан ортик уқитувчи олимларни хорижда тажриба оширишлари, жаҳон цивилизацияси билан ҳамнафас булишмоқда. Собиқ иттифок даврида биз бундай қулайликларни ҳаёлимизга ҳам қелтирмас эдик. Мустақил юртимизда таълим ва кадрларни тайёрлашнинг барча тизимлари жаҳон ва XXI аср талаблари даражасини ҳисобга олган қолда ислох қилинмоқда.

Кадрларни тайёрлаш уларни ривожланган мамлақатларда уқитиш узини ижобий самараларини бера бошлади. Бундай кадрлар мамлақатимизни ривожки уз ҳиссаларини қушиб қелмоқдалар, яъни улар ташқаридан юртимизга йирик қредитларни ва сармояларни қириб қелиши, қушма қорхоналарни очилиши, Ўзбекистон тараккий этган давлатларни қаторидан жой олишдан уз ҳиссаларини беқиёслигини инобатга олиш лозимдир. Бундай кадрларни булиши бизни улқан орзуларимиздан биридир. Лекин кадр масаласида маълум қолдаларга амал қилинса, қатта хатоларнинг олди олинади. Ишчан, ақли, идрокли, иймони бут, ривожланган мамлақатлар тажрибасини урғанишга интилувчи, юрағида Ватанга меҳр туйғуси қучли булган ёш мутахассисларга ишониб, уларга ишни бемалол топшириш лозим. 1994 йилнинг ярмига қелганда Республикада 500 дан зиёд қушма қорхона қуйхатдан утган булиб, уларнинг қупчилиги зиёнига ишлаган ва бир оз вақтдан сунг бу қоллар тугатилган.

Тадбирқор ва ишнинг қузини қиладиган раҳбар кадрлар бундай қорхоналарни ривожлантириб бориши, бозор иқтисодиётининг муҳим шарти булган мулкчилик шаклининг қилма-қиллиғига, маҳсулот ишлаб қикаришга ва

хизмат курсатиш соҳасида узаро ракобатни вужудга келтиришга аҳамият беради. Кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш давлат аҳамиятига молик ишдир.

Кадрларни танлаш ва тайёрлаш тамойилларини икки йуналишини И.А.Каримов алоҳида курсатиб утади. Биринчидан, кадрлар масаласини ҳал қилишга дахлдор кишилар айниқса халқимизни қуп миллатли хусусиятларини эътиборга олиш лозим. Шунини айтиб утиш керакки Ўзбекистонда таълим 8 тилда олиб борилади. "Кадрларни таркиби устида ҳам биз миллий ва маҳаллий чекланишлардан устун туриши учун барча чораларни қуришимиз лозим булади. Бу уринда Республиканинг қуп йиллик шаклланган ҳаёт тарзини, қупмиллатлилик хусусиятларини, узаро ҳурмат ва дустлик ришталарини сақлаб қолиш мақсадларидан келиб чиқиб иш тутишимиз лозим".

Иккинчидан кадрларни ишбилармон фазилатларини юкори даражада етарлича кадрлар олиши керак.

Ўзбекистонда кадрларни тайёрлаш тизимини шакллантиришда Молия Академияси, Давлат ва жамият қурилиши Академияси, Халқаро иқтисодиёт ва дипломатия университетлари муҳим урин тутати. Ўзбекистонда, кадрларни тайёрлаш тизимини истеъдодли кадрларни қуллаб қувватлашда уларни сиёсий мақсадни ёки диний эътиқоди эмас, балки Ватан ишига булган ҳалол муносабати, қобилияти, билимдонлиги каби фазилатларни асосий мезон булишини бугунги қун талаблари такозо қилмоқда.

Кейинги йилларда иқтисодий ривожланган мамлакатлар билан урнатилган муносабатларда кадрлар тайёрлаш, бундай мамлакатлар имкониятларидан кенг фойдаланишга эътибор берилмоқда. Биз бунга мисол қилиб қуйидагиларни курсатишимиз мумкин: Ўзбекистонда миллий кадрлар тайёрлаш соҳасини АКШнинг халқаро тараққиёт агентлиги (ЮСАУД), АКШнинг аҳборот хизмати (ЮСНС) савдо ва адлия вазирликлари томонидан молиявий таъминланаётганлигини алоҳида курсатиб утиш лозим.

Кейинги уч йил мобайнида бу дастурлар буйича Ўзбекистоннинг 861 фуқароси, жумладан уларнинг 451 нафари АКШда касб урганди ва таҳсил олди.

Бу барча сай ҳаракатлардан қуриниб турибдики Республикада қанча малакали мутахассислар қуп булса юртимиз шунча тез ривожланади. Ўзбекистоннинг ривожланган мамлакатлар қаторидан урин олиши ва улар билан бир сафда туриши, валютани инфляциядан сақлаб қолиш, иқтисодиётни сиёсатни устун қуйиш, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш, нархларни эркинлаштириш, Ўзбекистонни ташқи ёвуз қучлардан сақлаш буларни барчаси узимизнинг кадрларимиз уддалаб кетишларига биз шак-шубҳасиз ишонамиз ва бу миллий кадрларни бу йилда барчамиз қуллаб қувватлаймиз!

Биз бу борада демократик жамиятни шакллантириш, янги қонунларни, демократик тушунчалар, мустикал давлатни бошқарув ва эркин иқтисодий тизим сармояларини ишлаб чиқиш, тайёрлаш ва қундалиқ ҳаётга тадбиқ этишда узимизнинг миллий кадрларимизга ишонамиз. Энг асосийси, жамиятни ислох қилиш ва янгилаш жараёнини бошқарадиган ва таъминлайдиган, янгича фикрлайдиган одамларни тарбиялаш учун ҳам фурсат етиб келади!

Кадрлар билан ишлаш масалалари алоҳида эътиборни талаб қилади. Биз мамлакатимизнинг истикболи кадрларимизни қандай малакага эга эканлиги, қандай маънавий фазилатларга эга булиши қатта аҳамиятга эгадир. Миллий кадрларимизнинг ҳаётга нечоғли фаол муносабатда булишига, қандай олий мақсадларга хизмат қилишга боғлиқ эканини ҳамиша ёдда тутишимиз керак.

Миллий истиклол ғоясини халқни бирлаштиришдаги роли. Ўзбек халқининг маънавий мероси ва миллий маданиятининг мустикалликни мустикамлашдаги аҳамияти.

1. Мафқура тушунчаси, унинг мазмуни, хусусиятлари, негизлари.
2. Ўзбекистонда миллий истиклол мафқурасига булган объектив эҳтиёжлар, унинг вужудга қелишидаги шарт-шароитлар.
3. Миллий истиклол ғоясини халқни бирлаштиришдаги роли.

"Мафқура" сузи арабча суз булиб, фикрлаш маъносини англатади.

Мафқура - муаян ғоялар тузилишидир. Ғоя - бу бирор иш, ҳаракат қилиш ҳақидаги фикр, уй, ниёт ва мақсадларни узиди ифода этадиган, билдирадиган суздир. Мафқура муаян бир ғоялар тизими булиб, кишиларнинг, жамиятнинг воқеликка булган онгли, муаян бир мақсадни қулзалаган, изчил муносабатларини узиди ифода этади. мафқура бир ижтимоий гуруҳ ёки миллатнинг туб манфаатларини назарий асословчи, ҳимоя қилувчи фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, диний, гузалликка доир, бадиий қарашларнинг мажмуасидир. Мафқурасиз жамият, миллат, ижтимоий гуруҳ булиши мумкин эмас. Бир миллат, гуруҳ мафқурасини зурлаб 2-сига тикиштириш мумкин эмас.

Бизда узок йиллармобайнида, аниқроғи совет тузуми даврида бир мафқуранинг - коммунистик мафқурасининг яққа ҳукмронлиги натижасидаги "мафқура" иборасига нисбатан ёмон назар билан қараш шаклланиб қелди.

Бу йилларда мафқура фақат синфий булади, миллий булиши мумкин эмас, деб ҳисобланди. Натижада ўзбек миллатининг миллий онги, дунё қарши, миллий гурури, ифтихори заифлаштириб юборилди. 80-90 йилларнинг бошларида ҳар қандай мафқуранинг рад этиш қайфиятлари қарор топа бошладди. Лекин мафқурага нисбатан бундай муносабат узок давом этиши мумкин эмас эди. Чунки инсоннинг узи ҳам, у яшаб турган жамият ҳам фикр, уй, ниёт, мақсадларсиз яшай олмайди.

Биз мустикалликка эришганимиздан сунг революцион тунтаришлар, зуравонлик билан боғлиқ булган коммунистик мафқурадан юз угирдик ва уз истиклол мафқураимизни, миллий мафқураимизни яратиш йулини тутдик.

Мафқура ижтимоий ҳаётнинг шартли булиш билан бирга, ижтимоий ҳаётни янада ривожлантиришга, ёки аксинча орқада қолишига фаол таъсир

курсатади. Бу эса мафкурага нисбатан жиддий муносабатда булишни такосо этади. Мафкура миллатнинг, халкнинг узок даврга мулжалланган олий максадларини, интилишларини узида ифода этган булиб хар бир тарихий даврнинг узига хос томонларини узида ифода этади. Кишилик жамияти пайдо булганидек буён инсонлар узларининг яшаш шароитларини яхшилашга, уни адолат коидалари асосида ташкил килишга интилиш усулларини излаб келганлар. Улар узларининг бу интилишларини муаян гоёлар оркали ифода этишга интилганлар. Натижада мафкурага эхтиёж вужудга келган бир тарихий давр, хар бир халк уз мафкурасига эга булган. Хар бир тарихий даврда мафкура уз даврининг атокли кишилари, олимлари, шоиру-ёзувчилари томонидан илгари сурилган.

Юртимиз уз давлат мустикаллигига эришганидан сунг демократик, хукукий давлат, одолатпарвар, фукаролик жамияти барпо этиш йулини тутди. Бу орзу истакларини, максадларини муаян мафкура оркали ифода этиш эхтиёжи тугилди. Бу орзу истакларимиз мустикаллигимиз шарофати туфайли булганлиги учун миллий истиклол мафкураси деб аталди. Узбекистонда миллий истиклол мафкурасини яратиш, шакллантириш ута мураккаб, зиддиятли даврга тугри келди. Умуман бир мафкурадан иккинчи мафкурага утиш осонлик билан киска вакт ичида амалга ошмайди.

Миллий истиклол мафкурасини яратиш билан боглик фикр биринчи марта Узбекистон президенти И.К.Каримов томонидан 1993 й. апрелида бир гуруз адиллар билан учрашувда илгари сурилди. Орадан куп утма 1993 й. 6 майда мамлакат Олий Кенгаши XXI сессиясида миллий истиклол мафкурасини яратиш ва уни хаётимизга тадбик килиш тугрисида алохида таъкидланди. Сессияда президентимиз "Миллий истиклол мафкураси халкимизнинг азалий анъаналарига, удумларига, тилига, дилига, рухиятига асосланиб, келажакка ишонч, меҳр-окибат, инсоф, сабр-токат, адолат, маърифат туйгуларини онгимизга сингдириши лозим" деган гоёни, курсатмани билдирди. "Шу билан бу мафкура, - дейди И.А.Каримов, - халкимизда узининг кудрати, имонга суянган холда, умуминсоний кадриятларга асосланиб, жахон хамжамиятидаги тараккий этган давлатлар орасида тенг хукукли уларок, муносиб урин эгаллашга доимий интилиш хиссини тарбияламоги керак".

Узбекистон Республикаси Конституциясининг бир йиллигига багишланган тантанали йигилишда И.А.Каримов бу масала устида яна бир бор чукур ва атрофлича тухталиб, куйидаги фикрларни билдирди: "... мафкуравий масалани хал этмасдан, уни амалда тадбик этмасдан туриб, Конституция берган максадларга эришиш, олдимизда турган талабларга жавоб бериш мумкин булади. Янги мафкуранинг асл мазмуни - янгича, эркин фикрлайдиган, мутеълик ва журъатсизлик туйгусидан мутлако холи, мустикал инсонни тарбиялашдир.

Миллий истиклол мафкурасини яратишга кузга курунган олимлар, адиллар уз фикр мулохазалари билан хисса кушдилар.

Миллий истиклол мафкураси бутун республика ахолисини бирлаштирадиган назарий воситадир. "Миллий" деган суз якин утмишда "миллатчилик" деган суз билан тенглаштирилди. Бу эса фан ва хаёт, назария ва ама-

лиёт устидан зуравонлик эди. Илгор мамлакатларда "миллий" сузи "бутун мамлакатга тегишли, бутун ахолига тегишли" деган маънони билдиради. Миллий мафкура - бу узок йилларга умуман келажакка мулжалланган бутун халкнинг иктисодий, ижтимоий, маънавий кадриятлари, мероси, анъаналари, урф-одатлари, ахлокий-диний асосларини мужассамлаштирувчи йуналишдир. Бу мафкуранинг иктисодий асосини меҳнаткашларни иктисодий ва ижтимоий химоя килишга қаратилган ва бозор муносабаларига асосланган иктисодиёт ташкил этади. мафкурамизнинг сиёсий асосини демократик, хукукий давлат куриш ташкил этса, унинг назарий асосини аждодларимиз яратган бой назарий меросга, кадриятларимизга суянган холда маънавийтимизни, маърифатимизни ривожлантириш ташкил этади.

мафкура халкимизнинг барча соҳаларда эришган ютуқларга, мутахассислар тажрибаси ва маслаҳатларига асосланиб, умуминсоний кадриятларимиз йигиндисидир.

1. Маънавият: маънавий мерос тушунчалари ва уларнинг моҳияти.
2. Узбек халқи маънавий маданиятининг қадимийлиги ва барқамоллиги.
3. Хозирги шароитда маънавият масаласининг долзарблиги.
4. Маънавият ва демократик жамият.

Маънавият атамаси араб тилидан кириб келган булиб, одамнинг рухий ва ақлий оламининг мажмуи булиб, жамиятнинг, миллатнинг, айрим кишининг ички хаёти, рухий кечинмалари, ақлий қобилияти, идрокини мужассамлантирувчи тушунчадир. Маънавият инсон ва жамият маданиятининг негизи, инсон ва жамият хаёти маълум йуналишининг бош омилдир. У муаян ижтимоий-иктисодий хаёт тизимининг шаклланиши, узгариши ёки инкирозга юз тутишига кули таъсир курсатади. Маънавият бойиб борса, жамият раванк топади, кашшоқлашса таназулга юз тутди. Бой маънавиятсиз буюк давлат куриб булмади. Маънавият кенг тушунча булиб, маърифат, маданият тушунчаларини хам уз ичига олади,

Маънавиятнинг жамият тараккиётидаги муҳим урнини эътиборга олиниб, Президентимиз И.А.Каримовнинг фармони, Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан Республикада "Маънавият ва маърифат" жамоатчилик маркази ташкил этилди.

1996 йилнинг 4 сентябрида Президентимиз Республика "Манавият ва маърифат" жамоатчилик маркази раҳбарияти ва бошқаруви аъзоларини қабул қилди ва шу йилнинг 9 сентябрида "Маънавият ва маърифат" жамоатчилик маркази фаолиятини янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш тугрисидаги фармонни имзолади. Хозирги кунда барча вилоят, туман ва шаҳарларда "Маънавият ва маърифат" марказларининг булимлари ишлаб турибди. Бундай булимлар Олий укув юртларида хам фаолият курсатиб, миллий урф-одатларимизни, умуминсоний кадриятларимизни тиклаш борасида ибратли ишлар амалга оширилмоқда.

Маданий мерос маънавиятимизнинг таркибий қисмидир. Маданий-маънавий мерос авлод-аждодларимиз томонидан неча асрлар давомида яратилиб, авайлаб-асраб келинаётган буюк хазинадир, кадрятдир. Маънавиятимизнинг ривожда маънавий мероснинг урни ниҳоятда муҳимдир. Бизнинг халқимиз бой маънавий меросга эга бўлиб, бу аждодларимизнинг, буюк мутафаккирларимизнинг ижоди, асраб-авайлаб келинаётган маросимларимиз, удумларимиз, одоб-ахлоққа доир фазилатларимизда узининг ифодасини топган.

“Маънавий” шарқ халқлари фалсафасида, ислом дини қарашлари буйича изоҳланганда инсоннинг муаян рухий қамолоти, унинг йул-йуриқлари ва усулларидир. Рухий қамолот - бу муаян ички эҳтиёжларни шакллантириш, тарбиялаш, ривожлантириш демакдир.

Демократик жамиятнинг маънавий асоси - бу ҳар бир шахс ва бутун миллатнинг ички рухий қамолотидир. Рухий қамолот эса бу инсоннинг инсонийликни англаши, билиши, идрок этишидир. Ҳар бир инсоннинг бу дунёда яшашдан маъноси ва мақсадини билишга, тушуниб етишга интилиши, бу борада дунёвий ва диний сабоқларни эгаллаш учун таълим ва тарбия билан боғлиқ ҳаракатлари маънавиятнинг асосий негизини ташкил қилади. Маънавиятнинг маърифат билан боғлиқлиги ҳам бежиз эмас.

“Маънавият” сузининг узаги маънодир. Демак, маънавият бу инсоннинг яшашнинг моҳияти, мақсадини билиши, ҳис қилиш, руҳан англаши ва суз орқали ифода этишидир. Маънавият бу инсонларнинг инсонлар билан булган муносабати масаласидир. Бу инсонлар олдидаги узининг инсонийлик бурчини руҳан англаш, ҳис қилиш демакдир. Маънавиятлилик белгилари ҳар бир инсоннинг узини миллат, халқ билан бирлигини, утган авлодлар руҳига нисбатан бурчини, вазифаларини, ҳозирги ва келажак авлодлар олдидаги бурчини англашдир.

Ўзбекистон халқларининг қуп асрлик тарихида ислом дини, унинг гоёлари, ақидалари билан бир қаторда маросимлари ҳам маънавиятни шакллантиришда муҳим омил булган. Халқимиз инсонни рухий тарбиялаш орқали қомил инсонни шакллантиришга алоҳида эътибор берганлар. Қомил инсонни тарбиялаш борасидаги ҳаракатларда алломаларимизнинг яратган мактаблари, жумладан Фаробий фалсафаси, Замахшарий, Ибн Сино, Беруний қабиларнинг илмий мероси, Яссавий, Нажмиддин Кубро, А.Темурунинг насихатлари, Нақшбандийлик гоёлари қатта аҳамиятга эга булган. Бу алломалар бутун фаолиятлари билан мусулмончилиқни инсонийлик билан боғлашга ҳарқат қилганлар.

Ҳозирги шароитда маънавият масаласини тушунишда, мақсадини англашда президентимиз И.А.Каримовнинг асарлари ҳам қатта аҳамиятга эга. Мустақиллик йилларида миллий маънавият ва ахлоқнинг тикланиши учун барча шароитлар яратилди, ижтимоий адолат тамойиллари қарор топди, оилага эътибор қучайди. Маънавият йулидаги энг муҳим масала бой меросимизни урганишдан ҳам иборат бўлиб қолди. Бундан қузланган мақсад кишиларда янги ҳаёт фикрлашни шакллантириш, инсофли, диёнатли инсонни тарбиялашдир. Инсоннинг қомиллиги унинг фақат моддий эмас, маънавий бой-

ликлар эгаси бўлиши билан ҳам белгиланади. Шундагина инсонда фақат узи учун эмас, юрт учун, халқ, миллат учун қайгуриш туйғуси шаклланади.

Тарихий тажрибага қара ҳар бир мамлакат демократик жамиятни узи йули билан қуради. Демократик жамиятнинг тайёр, ҳаммабоп андозаси йуқ. Ҳар бир мамлакатда демократик жамият қурилишида шу мамлакатда яшовчи халқларнинг маънавиятини, шу борадаги тажрибасини албатта ҳисобга олиш қерак. Демократияни маънавиятсиз тасаввур этиб бўлмайди. Демократия ҳар бир фуқаронинг эл, юрт, ватан олдидаги бурчини, маъсулиятини чуқур англаш ҳам демакдир. Буни маънавиятсиз руёбга чиқариб бўлмайди. Бирор бир гоёни руҳан ҳис этиш, уни муаян ҳаракатлар билан ифода этиш маънавият билан боғлиқдир. Маънавийлик билан демократиянинг уйғунлигига эришиш, Ўзбекистонда миллат фаровонлиги, мамлакат раванқининг муҳим омилларидандир.

Дин ва миллий кадрятлар, уларнинг жамият маънавий, ахлоқий покланишидаги урни.

1. Кадрят, унинг тушунчаси ва мазмуни.
2. Ўзбек халқи ижтимоий ҳаёти, маданияти, ахлоқининг шаклланишида диннинг тутган урни.
3. Мустақиллик даври, демократик жамият қуриш жараёнида динга, ҳусусан исломга булган муносабатларнинг тубдан узғариши ва унинг аҳамияти.
4. Исломий кадрятларнинг маънавиятимизни қайта тиклашдаги аҳамияти.

Демократик жамият қуриш жараёнида жамият маънавий юксалишининг муҳим омилларидан булган кадрятга эътибор ортиб бормоқда.

Кадрят дейилганда фақат утмиш даврлар учун муҳим аҳамият қасб этиб қолмасдан, ҳозирги қун ва келажакдаги таракқиётга ҳам ижобий таъсир қурсатадиган, кишилар онгига сингиб, ижтимоий аҳамият қасб этадиган моддий, маънавий, табиий, диний, ахлоқий, фалсафий ва бошқа бойликлар мажмуасидир.

Кишилик жамияти таракқиёти ва истиклоли учун аҳамиятли булган ижтимоий, маънавий ҳодисалар кадрятлар жумласига қиради. Кадрят деган тушунча кадр-қиммат деган маънони билдиради.

“Кадрят” атамаси арабча “кадр” сузидан олинган бўлиб, бирор бир нарса ва ҳодисаниннг жамиятда, кишилар уртасидаги аҳамиятини ифода этиш учун қуланилади. Биз утмишдан ҳамма нарсани шундайлигича, кадрят сифатида қабул қила олмаимиз. Ҳар қандай мерос чуқур танқидий таҳлилга, ижодий ривожлантиришга, бойитишга муҳтождир.

Кадрятлар моддий, ижтимоий-сиёсий, маънавий ҳамда ижобий, салбий турқумларга бўлинади, ҳар бир миллат, ижтимоий гуруҳ, шунингдек ҳар бир тарихий давр яхшилик, адолат, эркинлик ва шу қабил кадрятлар ҳақида

уз тасаввурларини яратган. Шунингдек умуминсоний кадриятлар мавжудки, уларсиз инсон камолотга етиша олмайди.

Демак, кадриятлар муаян моддий нарсалар, маданий маъавий рухий ходисаларнинг узига хос хусусиятларини эмас, балки уларнинг жамият ҳаётида тутган урнини ахамиятини ифодалайди. Дин билан боглик кадриятларни ҳам диний гоёлар, акидалардан эмас, унинг жамиятда, инсон ҳаётида тутган урнидан кидириш керак. Юртдош-ларимиз узларининг бой тарихи давомида динларга хурмат билан караганлар ва уз даврларига доир ижобий кадриятларни ривожлантиришда ундан самарали фойдаланганлар.

Эрампдан аввалги XVI-XIV асрларда вужудга келган ва ислом кириб келгунга қадар мавжуд булган зардуштийлик динида меҳнатсеварлик, рухий покланиш, эзгулик, ватанпарварлик, яхшилик билан боглик кадриятлар улугланган. Меҳнат ахлокий соғломлик, эзгулик манбаи деб ҳисобланган. "Авесто"да маънавий-ахлокий барқамол одам, эзгуликни барқарор қила оладиган, адолатпарвар инсонни шакллантириш гоёси марказий уринни эгаллайди. "Авесто"да жумладан қуйидаги сузлар бор: "Олам гузаллиги дехқондан, кимки ерга уруг қадабди, у одамийликка имон келтиради, ягона шу йулгина ҳақиқат булиб, қолгани саробдир". Бу динда иймон масаласи ҳам қатта урин олган бу гоё бошқа динларга ҳам самарали таъсир қурсатган. Эрампдан аввалги IV асрда вужудга келган, Қушон империяси ҳукмронлиги даврида бизнинг юртимизда ҳукмрон дин булган буддийлик дини ҳам маънавий-маданий, ахлокий кадрият яратиш борасида муҳим урин эгаллаган.

Республикамизда мустақиллик қулга киритилгач, коммунистик макура якка ҳокимлигига барҳам берилгач динларга, хусусан ислом динига муносабат тубдан узгарди. Дунёвий мақсадлар йулида динга қарши қурашлардан, ҳақорат қилишлардан воз кеилди. Аксинча, динга илмий ёндошув, хурмат билан қараш қарор топди. Бу демократик жамиятнинг талабларидан биридир. Динга булган муносабатнинг узгариши, хусусан исломга булган янги қарашларнинг шаклланиши табиий равишда унинг тарихимизда тутган урнини, ахамиятини илмий равишда урганишга қизиқишни ҳам оширди.

Тарих шундан гувоҳлик берадики, Ўзбекистон ҳақлари ислом билан боглик фалсафий билимлар, илоҳиётчиликка оид билимлар, илоҳиётчиликка оид таълимотларнинг ривожланишига қатта хисса қушганлар. Фаробийнинг бахт ҳақидаги қарашлари, Берунийнинг динлар тарихига оид фикрлари, Ал-Бухорий ва Ат Термизийларнинг туллаган ҳадислари, Бурхониддин Марғилонийнинг "Хидоя" асари, А.Навоийнинг адабий ижоди, буюқ шайхлар ижодига бағишланган махсус рисолаи, Аҳмад яссавий, Нажмиддин Кубро, Аҳдуҳолик Гиждувоний, Баҳуддин Накшбанд қабиларнинг ҳаёти, тарикатчилик, суфизм гоёларини яратиш борасидаги қатта хизматлари мисол була олади. Улар диндан шахсий мақсадлар йулида фойдаланишни қатъий қоралаганлар. Исломни маънавий-ахлокий, фалсафий, умуминсоний кадриятлар билан бойитган алломаларимизнинг номлари бутун ислом оламида ҳам машҳурдир.

Ўзбекистон халқларининг XIII асрлик тарихи ислом дини билан узвий боглик. Юртимиз худудида ислом ҳукмрон динга айланган даврданок уни уз

даврининг илгор қарашлари билан бойитишга, замон талабларига жавоб бермайдиган унсурлардан ҳалос этишга, исло дини орқали инсон ақли ва заковатини пешлашга интиланлар. Бундай интилишлар айрим динпарастларга, жоҳилларга ёқавермаган. Уша даврдаёқ иймон ва ирода эркинлигини ёқлаган, ҳозирги қунда ҳам ахамиятини йукотмаган исломий билимлар вужудга келган.

Бу даврда одамларнинг жамиятдаги фаолликлари, уларнинг адабиёт ва санъат асарларидан баҳраманд булишига интилишлари, фойдали меҳнат билан шугулланишлари, рухий покланишга, одамийликка интилишлари мусулмон талаблари билан узвий боғланган. Уз навбатида бу исломий кадриятларнинг шаклланишига сабаб булган. Масалан, ислом таълимотига қура энг олий ва энг хурматли мавжудод инсондир. Демак, инсонга муҳаббат бу худого муҳаббатдир. Оламни билиш - бу худонинг қароматини ва улуглигини билишдир. Оллоҳ - муқамаллик, эзгулик, яхшилик, гузаллик, улугворлик намунаидир.

Ислом ҳақида маълумотларга эга булишда Қуръон, Ҳадис ва илоҳиятчилик манбаълари муҳим ахамиятга эга. Шоирлар, олимлар, авлиёлар, уламолар бу манбаъларга мурожаат этиб, исломнинг умуминсоний кадриятлилик моҳиятини улуглашган, шархлашган.

Ҳозирги қунда исломий кадриятлар яратиш борасидаги боболаримизнинг тажрибаларини урганишга, Қуръон, Ҳадис ва у билан боглик асарларни урганишга қатта ахамият бермоқдамиз. Исломий кадриятлар - бу инсоннинг рухий ҳолатларини тарбиялаш, бошқариш, миллий, умуминсоний ҳисларни шакллантириш борасида ажодларимиз яратган буюқ асар намуналаридир. Шуларни этиборга олиб давлатимиз демократик жамият қуриш жараёида исломий кадриятларни урганишга имконият яратиб бермоқда.

Ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш - янги жамият қуришнинг муҳим шарти.

1. Ватан тушунчаси ва унинг мазмуни. Ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг бош вазифаси.
2. Ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг демократик жамият қуришдаги ахамияти.
3. Ҳозирги шароитда ватанпарварликни намоён булишининг узига хос томонлари.

Ватан атамаси аслида арабча суз булиб, она юрт маъносини англатади. Ватан тушунчаси кенг маънода ва тор маънода қулланади. Бир халқ вақиллари жамулжам яшаб турган, уларнинг ажодлари азал-азалдан истикомат

килган назарда тутилса, кенг маънодаги тушунчадир. Киши тугилиб усган уй, махалла, кишлок назарда тутилса, бу тор маънодаги тушунчадир. Ватан тушунчаси маълум халкка тегишли худуднигина ифода этмай, унинг табиати, ахолиси, узига хос тарихий тараккиёти, тили, маданияти, турмуши, урф-одатларини ифода этадиган тушунча хамдир. Ватанпарварлик ватанган мухаббат билан боглик, уни узиди ифода этувчи инсоннинг энг мухим фазилати, хис туйгусидир. Ватан тушунчаси тарих давомида ижтимоий-иқтисодий тараккиёт муносабати билан узгариб, кенгайиб, ривожланиб, бойиб борган. Масалан, ибтидоий жамоа тузуми даврида муаян кабила яшаган жой уша кабиланинг Ватани хисобланган. Жондош ва тилдош кабилаларнинг узвий иттифокидан элат пайдо булган, элат яшаган худуд эса эл деб аталган. Муаян худуд доирасида марказий бошқарувнинг пайдо булиши билан Ватан тушунчаси элат, яъни халк ва давлат тушунчаларини камраб олган. Кишилиқ тараккиётнинг хозирги босқичида ижтимоий гуруҳларнинг энг ривож топган бугинлари - бу миллатдир. Узбекистон Республикаси аввало узбек миллатининг, колаверса юртимизда истикомат киладиган бошка миллат кишилари-нинг хам ватанидир.

Ватан тушунчасининг қандай маънони англатишида мафқуранинг роли хам каттадир. Собик иттифок даврида ҳукмрон коммунистик мафқура, мустабид тузум таъсирида бутун иттифок худудини она ватанимиз деб талқин этганмиз. Бу даврда Узбекистонни ватанимиз деб талқин этган кишини миллатчи деб айблаганлар. Фақат мустақиллигимиз шарофати билангина "Узбекистон - менинг она юртим, ватаним" дб айтиш имкониятига эга булдик.

Ватанпарварлик она заминга мухаббатдан, унинг худудини саклашдан, кадрланган маънавий-ахлоқий сифатларга садокатдан, миллий, маданий, табиий бойликларини авайлаб асрашдан, унинг тараккиёти, гуллаб-яшнаши учун фидойилиқ қилишдан, унинг шаънини, кадр-кимматини саклашдан, керак булса унинг эрки йулида жон фидо қилишдан иборатдир. Ватанпарварлик уни фақат узи учун эмас, келажак авлод учун асраб-авайлашдан хам иборатдир. Нозим Хикмат ёзганидек "... Ватан дегани - фақат оталарнинг хоки қолган жой эмас. Менинг учун Ватан - одамни одам қилган жойдир".

Ватан тушунчаси бизнинг халқимиз учун хамиша муқаддас булиб қелган. Қиндик қони туқилган жойга садокат халқимизда азалдан одат булган. Халқимиз асрлар давомида неча-неча босқинчилардан ватан тупрогини поклаш учун қурашган, қийинчиликларга бардош берган, гуллаб-яшнаши учун фидойилиқ қилган. Ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда тарих, география, маданиятшунослиқ, адабиёт фанларининг роли каттадир.

Бизнинг авлод-аждоғларимиз, айниқса илм-фан борасида мактаб яратган алломаларимиз кишилари ватанпарварлик руҳида тарбиялашга катта эътибор берганлари, узлари эса ватанпарварлик намуналарини курсатганлар. Уларнинг айримлари ватанларидан йироқда ижод этсаларда, уз тахаллусларини қиндик қони туқилган жой билан боғлаганлар. (Бурхониддин Марғилоний, Фарғоний, Хоразмий, ...)

Мустақиллигимиз даврида юртбошимиз етакчилигида ватанпарварлик масаласига алоҳида эътибор берилмоқда. Ватанпарварлик туйғуси бизнинг

давлат рамзларимизда хам уз ифодасини топган. Давлат микёсида фуқароларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш учун мухим тадбирлар белгиланди. 1992-93 й. аскар қушиги учун танлов, 1996 й. Ватанимиз мадх этувчи қушиқлар танлови утқазилди. И.А.Каримовнинг "Узбекистоннинг уз истиклол ва тараккиёт йули" асарида қуйидаги сузлар бор: "Узбекистон фуқаросининг ватанпарварлиги - бу катта узғаришлар йулини курсатувчи, қуланган мақсаддан четга чиқмайдиган йулчи юлдуз, ишончли компасдир".

Мустақиллигимиз туфайли Ватан, ватанпарварлик тушунчалари янгича йуналиш ва мазмунга эга булди. Узбекистон дунёдаги барча узбеклар ватанидир. Ватанпарварлик Узбекистонда демократик жамият қуриш билан боглик фидойилиқдир, демократикислохотларни амалга оширишдаги онмилиқдир.

Демократик жамият қуриш талабларига қура, хозирги ёшларнинг, айниқса талабаларнинг вазифаси замонавий билимларни ва мутахассисликларни тула эгаллашдир.

Ватанпарварлик ҳар бир фуқаронинг халқ, миллат, Ватан олдидаги бурчини, масъулиятини бутун вужуди билан хис этиши, шунга асосланиб яшаш демақдир.

Ватанпарварлик мамлакатимизда тинчлик-тотувлик, сиёсий барқарорлик, жамиятнинг муқтасил ривожланиши, ҳар бир инсон қамолотининг таянчидир. "Ватанимиз севмоқ иймондандир" деган фикр бор. Иймонли, эътиқодли одамда ватанпарварлик туйғуси хам мустақкам булади.

Миллий ва халқаро хавфсизликни таъминлаш муаммолари.

1. Халқаро аҳвол, Узбекистоннинг политик шарт-шароитлари.
2. Узбекистоннинг миллий хавфсизлигини таъминлаш тамойиллари.
3. Узбекистон муқоффа доктринасининг қабул қилиниши ва унинг асослари.

Маълумки собик иттифок даврида мафқуравий жихатдан бир-бирига зид булган собик СССР ва АКШ етакчилигидаги социалистик ва капиталистик тузум мавжуд булиб, бу икки блок, яъни НАТО (1949 й.) ва Варшава шартномаси (1955 й.) уртасида қураш мавжуд эди. Дунёнинг хавфсизлиги хам шу икки блокнинг узаро муносабатлари мувозанатига боглик эди. Собик иттифокнинг тугатилиши натижасида янги гоёт мураккаб, қалтис бир вазият юзага қелиб, унинг асосий белгилари қуйидагилар булди:

1. Давлатлараро муносабатлари тизимидаги мувозанат бузилди. Дунёда сиёсий, иктисодий булиниш руй берди. Илгари кучлар маркази икки жойда булса, иттифок таркалгач халқаро ахвол узгарди.

2. Жаҳонда мулқий тенгсизлик саноати ривожланган давлатлар билан ривожланаётган давлатлар уртасида зиддиятлар кучайди.

3. Жаҳонда инсониятнинг биологик тур сифатида яшашида ёки ядро уруши хавфи анча камайган булсада, экологик танглик хавфи, биогенетик бузилишлар хавфи сакланиб колди.

4. Дунё микёсидаги умумий тараккиёт, одамлар дунёкарашининг узгариши, халқаро муносабатлар ривожланиши, коммуникациялар юксалиши ва уларнинг инсоният ҳаётига таъсири давлатлар ва халқлар уртасидаги узаро бирлашишни кучайтирди. Эндиликда турли давлатлараро ва ҳукуматга дахли булмаган ташкилотлар ахамиятининг ошаётгани, дунёнинг янги тизимга утиши даврида, уларнинг фаолиятини қайта ислох этишининг заруриятини тугдирди.

5. Дунёдаги ҳар қандай мамлакатнинг обрўи бугунги кунда унинг энг янги технологияларни қабул қилиш ва фойдаланиш савиясига қараб белгиланади.

Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллашида унинг ҳақоний шарт-шароитлари ҳам қатта роль уйнайди. Бунда қуйидаги ҳолатларни алоҳида қурсатиш мумкин:

1. Ўзбекистон Марказий Осиёнинг транспорт, кучли энергетика, сув тизимлари марказида жойлашган.

2. Ўзбекистоннинг аҳоли сони, илмий-техникавий ва бошқа жиҳатлари буйича уз қушниларида маълум устунликлари бор.

3. Қулай табиий шароитига эга булиб, қадимий дехқончилик маданияти, бой минерал угитлар ресурслари мавжуд.

4. Втанимиз нефть, нефть маҳсулотлари, газ тармоқларини четга ҳам чиқариш имқониятига эга.

5. Ўзбекистон инсон тараккиётида салмоқли уринни эгаллаб, узининг бой маънавий мероси билан дунёда ҳам маънавий, сиёсий жараёнларга узининг кучли таъсирини утқазиб келган.

Демак, Ўзбекистон барча соҳалар буйича Марказий Осиёда интеграция марказига айланиши мумкин.

Ўзбекистон учун бир қатор камчиликлар ҳам мавжуд:

1. Ўзбекистон географик - стратегик жиҳатдан қарганда, Марказий Осиёда сув ресурслари танқислиги, Орол экологияси таъсири кучайган ҳудуддир.

2. Марказий Осиёда коммуникациялар ривожланмаган ва унинг тармоқлари талабга жавоб бермайди.

3. Минтақада хавфсизлик тизими йулга қуйилмаган.

4. Мусулмон дунёсидаги баъзи давлатларнинг бир-бирига мос қлмай-диган мафаатлари бизнинг минтақамизда ҳам содир булиши мумкин.

5. Мустақил булсақда, собик иттифок давридан мерос булиб қолган уз сиёсатини, ҳукмронлигини урнатишга интилишлар ҳам буткул йукотилмаган.

Ўзбекистоннинг миллий хавфсизлигини таъминлаш бизлар учун гоят мураккаб шароитда давлатчилигимизни қуришдан, мустақиллигимизни мустаҳкамлашдан, бозор иктисодиётига утиш, жаҳон ҳамжамиятига қушилиб бориш жараёнимизни таъминлашдан иборатдир.

Республикамизнинг миллий хавфсизлигини таъминлашнинг тамойиллари қуйидагилардир:

Биринчидан, Ўзбекистон жаҳон ҳамжамияти ва давлатлараро хавфсизлик тизимида уз ўрнини топиши, бунинг учун жаҳон ҳамжамиятига қириш жараёнларини тезлаштиши, турли халқаро ва назорат ташкилотлари, биринчи навбатда БМТ ва Оврүпо хавфсизлик ва ҳамқорлик ташкилоти шларида республиканинг фаол иштирокини таъминлаши лозим. Халқаро ташкилотлар фаолиятида Ўзбекистоннинг иштироки иктисодиётимизни қайта қуришга қатта ёрдам беради. Бу ташкилотлар орқали қарз (кредит) олиш, хорижий сармояларни тугридан-тугри жалб этишга, жаҳон бозорига қуқуррок қириб боришга имқон беради. Халқаро ташкилотлар фаолиятидаги иштироки орқали миллий хавфсизликни таъминлашга, минтақада барқарорликни яхшилашга имқон беради. Минтақамизда хавфсизликни таъминлашда Европа хавфсизлик ва ҳамқорлик ташкилотининг имқониятларидан фойдаланиб, унинг Шимолий Атлантика ҳамқорлик Қенгаши, Оврүпо Иттифоқи, Оврүпо Қенгаши, НАТО ва бошқа ташкилотлари имқониятларидан фойдаланишга ҳаракат қилмоқда

Иккинчидан, миллий хавфсизликка эришишда давлатлараро битимлар тизимини барпо этиш муҳим йуналиш ҳисобланади. Ўзбекистон қанчалик қуп давлатлар билан дустана муносабатларни урнатса, хавфсизлигимиз ҳам шунчалик қафолатланади. Ҳозир Ўзбекистон 120 дан ортик давлат билан дипломатик муносабатлар урнатган, 35 та чет мамлакат элчихоналари очилган, 19 та хорижий мамлакатларнинг элчиси Ўзбекистон Республикасида уриндошлик йули билан иш олиб бормоқда, Республикада 88 та давлат вақолатхоналари руйҳатдан утган, 24 та ҳукуматлараро ташкилот, 13 та ноҳукумат ташкилоти ишлаб турибди. Қупгина давлатлар билан икки томонлама, қуп томонлама шартномалар имзоланган.

Учинчидан, бу имзоланган давлатлараро битимларга сузсиз амал қилиш - хавфсизлик қафолати ва шартидир.

Туртинчидан, миллий хавфсизлигимизни ҳар қандай мафқурадан ҳоли этиш, хавфсизликни таъминлашда ягона гоёга амал қилишнинг шартлиги. Ягона гоёнинг маъноси - бирғалиқда тинч ҳаёт кечириш, ҳамқорликка интилиш, давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, турли фикр ва назарияларга бардошли булишдир.

Бешинчидан, Ўзбекистоннинг қушилмаслик ҳаракатига аъзо булгани, яъни ёч қайси ҳарбий блокка қушилмаслиги миллий хавфсизлигимиз учун гоятда муҳимдир. Мисол: Ўзбекистон 1994 й. июлида НАТОнинг коллектив

хавфсизликни таъминлашга қаратилган “Тинчлик йулида ҳамкорлик” дастурига қушилди.

Олтинчидан, Ўзбекистоннинг МДХ таркибида коллектив тизимидаги иштироки минтақада миллий хавфсизликнинг, яъни барқарорлик ва тинчликнинг муҳим тамойилидир.

Еттинчидан, коллектив хавфсизлик тизимини мустаҳкамлашда ҳарбий хавф билан бирга бошқа хавфлар ҳам борлигини эсдан чиқармаслик керак. Мисол: Орол денгизининг қуриётгани, уюшган жиноятчилик, нарқобизнес, минерал ресурсларнинг чекланганлиги ва ...

Саккизинчидан, Марказий Осиё давлатлари билан икки ва куп томонлама ҳамкорлигимиз миллий хавфсизлигимизнинг муҳим шартларидан биридир.

Туккизинчидан, миллий хавфсизлигимизни таъминлашда давлатимизнинг мустаҳкамлиги, қудрати, унинг жаҳон жамоатчилиги олдидаги маънавий-ахлоқий қиёфаси муҳим роль уйнайди. Шунинг учун Республикамиз Президентимиз етакчилигида маънавий ва маърифат ишлари даражасини яхшилашга ҳаракат қилинмоқда. 1996 й. 10 сентябрда “Маънавият ва маърифат” жамоатчилиги маркази фаолият курсата бошлади, 1997 й. “Инсон манфатлари”, 1998 й. “Оила йили”, 1999 й. “Аёллар йили” деб эълон қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида курсатилганидек давлатимиз уз армияси, қуроли кучлари ва ҳарбий доктринасини Конституция йули билан амалга оширмоқда. Ҳарбий доктрина Ўзбекистон Республикаси мудофаа сиёсатининг асосини ташкил этади. Бу сиёсат “Мустақиллик Декларацияси”, “Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тугрисида”ги Қонун, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва бошқа бир қатор халқаро ташкилотларнинг мажбуриятларига асосланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида: “Қуроли кучларнинг тузилиши ва уларни ташкил этиш қонун билан белгиланади. Ўзбекистон Республикаси уз хавфсизлигини таъминлаш учун етарли қуроли кучларга эга” деб курсатилган (81 бет). Натижада Ўзбекистон Республикаси Мудофаа Вазирлиги, Қуроли кучлар, Миллий хавфсизлик хизмати ташкил этилган, Ички Ишлар Вазирлиги тузилган. 1992 й. 2 июлда “Мудофаа тугрисида”ги Қонун қабул қилинди.

Мудофаа доктринасида белгиланганидек: Ўзбекистон жаҳондаги бирорта давлатнинг узининг душмани деб ҳисобламайди, ҳудудий даъвоси йук, халқаро муаммоларни, давлатлараро иқтисодий ва сиёсий зиддиятларни уруш йули билан ҳал этишга қарши чиқади, жаҳон ҳамжамияти давлатлари уртасида ҳарбий можаролар чиқишининг олдини олиш, бартараф этиш дипломатиясида қатнашишни уз ташки сиёсатининг асосий вазифаси деб ҳисоблайди. Ўзбекистон биринчи бўлиб ҳарбий ҳаракатлар бошламайди, ҳеч қайси давлатга таҳдид солмайди, ядро қуролисиз яшаш принципларига амал қилиб, уз ҳудудида ядро қуролини сақламайди, ишлаб чиқармайди, сотмайди ва сотиб омайди. Шунингдек Ўзбекистон уч поғонада - МДХ, МДХнинг Оврүпо хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотларига аъзо бўлган мамлакатлар,

БМТ орқали дунё микёсида давлатлар орқали барқарорликни сақлаш бўйича, тинчликсевар сиёсат, фаолият олиб боради.

Ўзбекистон қуроли кучлари мунтазам кадрлар армияси корпуси асосида қурилмоқда. “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тугрисида”ги 1995 йил 3 июль қунги Қонуни ижтимоий адолат ва барча ҳарбий хизматчиларнинг қонун олдида тенглиги асосида жамланади ва халқаро ҳуқуқий ҳужжатларнинг умумэтироф этилган меъёрларидан келиб чиқиб, халқаро мажбуриятларга қатъий риоя этиб ҳарбий мутахассислар, ҳарбий ишланмалар тайёрлайди.

Республикамызда “Ўзбекистон қахрамони”, “Амир Темур”, “Шон шараф”, “Буюк хизматлар учун” орденлари, “Жасорат” медали таъсис этилган.

Ўзбекистон Хавфсизлик Қенгаши, Қуроли кучлари - давлатдаги олий мансабдор раҳбарларнинг маслаҳат органидир. Республика Хавфсизлиги Қенгаши ва қуроли кучлари Ўзбекистон Президенти ҳузурида тузилиб, режалаштирилади ва унга Президент раҳбарлик қилади.